

Muuttuva uskonnonopetus

Tutkimus luokanopettajien käsityksistä uskonnonopetuksesta

Pro gradu -tutkielma

Tuomas Kesti

Kasvatustieteiden tiedekunta

Luokanopettajakoulutus

Lapin yliopisto

Kevät 2022

Lapin yliopisto

Työn nimi: Tutkimus luokanopettajien käsityksistä uskonnonopetuksesta

Tekijä: Tuomas Kesti

Koulutusohjelma: Luokanopettajakoulutus, kasvatustieteiden tiedekunta

Työn laji: Pro gradu -tutkielma

Sivumäärä: 53 + 3 liitettä

Vuosi: 2022

Tutkin luokanopettajien käsityksiä uskonnonopetuksesta. Uskonnon oppiaineella on pitkä historia Suomessa ja se on muuttunut vuosikymmenten aikana huomioimaan paremmin vähemmistöuskontojen opetuksen koulussa. Nykyisessä valtakunnallisessa opetussuunnitelmassa uskonnon oppiaine on määritelty oman uskonnon opetuksiksi. Kuitenkin Suomessa järjestetään yhä pääsääntöisesti evankelisluterilaista ja ortodoksista uskonnonopetusta taikka elämäkatsomustietoa. Uskonnonopetuksesta on keskustelu suomalaisessa mediassa, erityisesti koskien sen asemaa ja muotoa.

Tutkimusaineisto koostuu yhdestätoista lomakehaastattelusta. Vastajaat ovat Rovaniemen ja Ylitornion alueiden luokanopettajia, jotka opettavat uskontoa alakoulussa. Aineisto on analysoitu fenomenografisesti.

Luokanopettajat käsittävät uskonnon helpoksi aineeksi, jossa yhteinen keskustelu ja pohdinta ovat keskeisiä opetusmetodeja. Keskeisiä aiheita ovat olleet erityisesti etiikka, juhlapyhät ja uskonnolliset kertomukset. Oppilaiden negatiivinen suhtautuminen vaikutti opetuksen suunnitteluun, vaikka opettajilla on päärooli motivaation herättämisessä. Uskonnonopetuksen muutoksen tarve käsitettiin ristiriitaisesti, mutta yleisesti vastaajat haluavat muutoksia nykyiseen opetukseen.

Asiasanat: fenomenografinen, uskonnonopetus, uskonto

Tutkielma ei sisällä muita kuin tekijän omia henkilötietoja

Suostun tutkielman luovuttamiseen kirjastossa käytettäväksi

University of Lapland**Title of the thesis:** Study on teachers' understanding of religious education**Writer:** Tuomas Kesti**Degree program:** Primary Teacher Training, the Faculty of Education**The type of work:** Master's thesis**Number of pages:** 53 + 3 appendices**Vuosi:** 2022

I investigated teachers' understanding of religious education. Religious education has a long history in Finland and over the years it has reformed to better accommodate education of religious minorities. The current national syllabus defines religious education as education of one's own religion. However religious education in Finland is still primarily organized as evangelical Lutheran and orthodox religious education or ethics classes. Finnish media has discussed religious education especially concerning its position and form.

The research material consists of eleven interview questionnaires. Responders were primary school teachers from Rovaniemi and Ylitornio who had taught religious education. The material has been analyzed through phenomenographic analysis.

Teachers understand religious education to be an easy subject in which primary teaching methods are conversation and deliberation. Primary topics have been especially ethics, holidays and religious tales. The negative attitude of pupils however affects lesson plans although teachers have a role to evoke motivation. The need for changes has conflicting understandings although overall responders want changes to current teaching.

Key words: phenomenography, religious education, religion

The thesis contains no other personal information except the author's

I give permission for my work to be used by the library

Sisältö

1 JOHDANTO.....	5
2 KOULUN JA MEDIAN NÄKÖKOHTIA USKONNONOPETUKSEEN.....	8
2.1 Uskonnon oppiaine.....	9
2.2 Uskonnonopettajan pätevyys.....	15
2.3 Uskonnonopetus mediassa.....	18
3 TUTKIMUSASETELMA.....	21
3.1 Tutkimusongelma ja tutkimuskysymys.....	21
3.2 Kvalitatiivinen tutkimus.....	21
3.3 Fenomenografinen tutkimusote.....	23
3.4 Aineiston keruu, käsittely ja analyysi.....	26
3.5 Validiteetti ja eettiset kysymykset.....	27
4 TUTKIMUSTULOKSET.....	30
4.1 Tilastollinen taustatieto.....	31
4.2 Tunteet uskonnonopetuksesta.....	33
4.3 Uskonnonopetuksen aiheet.....	36
4.4 Uskonnonopetuksen toteutus.....	38
4.5 Oppilaiden suhtautuminen.....	40
4.6 Oppiaineen uudistus.....	42
5 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA.....	45
5.1 Tutkimuksen johtopäätökset.....	45
5.2 Jatkotutkimusehdotukset.....	47
5.3 Loppupohdinta.....	48
LÄHTEET.....	51
LIITTEET.....	54

1. Johdanto

Muistan hyvin elävästi alakoulun uskonnon tunnin, jossa käsiteltiin Jeesuksen vuorisaarnaa. Mieleeni ei ole niinkään jäänyt itse oppitunnin materiaali taikka itse opetus, vaan kuinka puuduttavan tylsää se oli. Alakoulun opettajani oli mainio mies, jolla oli monia mielenkiintoisia ja herättäviä tapoja muokata tavallisista oppitunneista mielenkiintoisia esimerkiksi esitelmien ja ryhmätöiden kautta. Kuitenkin uskonnon oppitunti, joka oli aina perjantaisin sekä viimeinen oppitunti ennen viikonlopun alkua, erosi olemukseltaan muista oppitunneista siinä, kuinka hän opetti sitä. Opetus keskittyi pääosin kirjan lukemiseen sekä jokaisen kappaleen lopussa tehtävien kirjallisten tehtävien tekemiseen. Tämä kaava ei juurikaan muuttunut vuosien aikana. Itse asiassa edellisen virkkeen kirjoittaminen on jo herättänyt uuden muiston juuri noista oppikirjoista. Ne olivat usein hyvin vanhoja toisin kuin monen muun oppiaineen kirjat ja monien vuosien käyttö oli kuluttanut ne aivan loppuun. Intoa ei löytynyt oppia Jeesuksesta ja opetuslapsista.

Olen viime vuosina lukenut ja kuunnellut, kuinka monen mielestä koulun uskonnonopetus vaatii muutosta. Esimerkiksi Yle julkaisi artikkelin vuonna 2020 "Suurin osa suomalaisista muuttaisi koulujen uskonnonopetusta" missä vastanneista suomalaisista noin 70 prosenttia kannatti yhteistä oppiainetta uskonnon ja elämänkatsomustiedon tilalle (Mattila 2020). Katson näiden olevan todistuksia siitä, että muut myös jakavat näkemykseni uskonnon oppiaineen olemuksesta ja kuinka sitä tulisi päivittää. Tästä huolimatta on syytä huomioida myös ne näkemykset, jotka puolustavat oman uskonnon opetusta koulussa.

Vastaavasti on syytä huomioida kasvanut maallistuminen länsimaissa. Euroopan ydinalueilla uskomusten suosio sekä uskonnon yhteiskunnallinen asema alkoivat heikentyä 1960-luvulta alkaen ja maallistumisen prosessi alkoi levitä. Osa tutkijoista katsoo syyn olleen kristinuskon sisäinen liberalisoituminen, toiset taas korostavat laajempaa kulttuurin murrosta tällä aikakaudella ja yhteiskunnallisia

muutoksia kuten naisten yhteiskunnallisen roolin muutoksen. Maallistumisen idea itsessään ei syntynyt tuolloin vaan maallistumisen käsityksen olivat esittäneet monet filosofit ja yhteiskuntatutkijat, kuten Friedrich Nietzsche, Karl Marx ja Max Weber. 1960-luvulla tämä maallistuminen alkoi muokata Euroopan yhteiskuntia siten, että kristillinen käsitteistö alkoi kadota päivittäisen elämän kuvauksista. Suomen osalta on katsottava, että 1990-luku ja 2000-luvun alku ovat olleet omalta osaltaan merkittäviä aikakausia, sillä näiden aikakausien tuomat muutokset, kuten internet, muuttoliikkeet ja kasvava globalisaatio, vaikuttivat perinteisiin uskontoinstituutioihin. Näiden instituutioiden kyky kontrolloida ja sitouttaa ihmisiä heikkeni ja massojen keskuudessa oli nyt mahdollisuus tutkia uusia elämänmuotoja. Suomalainen yhteiskunta ei enää ollutkaan pelkästään kristillinen maa, vaan siitä tuli uskonnollisesti moninainen ja täten perinteiset luterilaiset ja ortodoksiset kirkot eivät enää omanneet itsestään selvää asemaa. Nyt nämä kirkot joutuivat samaan asemaan kuin saapuneet uudet uskonnot taikka syntyneet uudet uskonnolliset liikkeet ja ovat joutuneet oikeuttamaan asemaansa julkisissa keskusteluissa. Uskontokritiikki myös alkoi kasvaa näinä vuosina maailmanlaajuisesti, erityisesti vuoden 2001 syyskuun yhdentoista iskujen jälkeen. (Taira 2015, 32-34, 95-97.)

Oma henkilökohtainen mielipiteeni on, että on yleissivistystä olla tietoinen maailman eri uskomuksista ja katsomuksista. Koska Suomi on yhä osa globaalia maailmaa ja olemme yhteyksissä eri kulttuureihin sekä ulkomailla että kotona, niin tietoisuus uskonnoista auttaa meitä ymmärtämään paremmin maailmaa. Mutta uskonnonopetuksen tunnustuksellisuus on "takapiru", joka erityisesti vaivaa monia. Onko oikein vaatia, että oppilaan tulee oppia uskonnosta, joka ei ole välttämättä hänelle läheistä, vaikka virallisesti hänen katsotaan olevan uskovainen?

Nämä ajatukset ja pohdinnat ovat herättäneet minussa halua tutkia uskonnon oppiainetta sitä opettavien opettajien näkökulmasta. Tutkin tässä pro gradu -tutkimuksessa Rovaniemen ja Ylitornion kuntien luokanopettajien käsityksiä uskonnonopetuksesta. Tutkimuksen tavoite on tarkastella näitä käsityksiä, tehdä

niistä johtopäätöksiä ja pohtia niiden kautta uskonnonopetuksen mahdollisia tulevaisuuksia.

Johdannon jälkeen käyn läpi toisessa luvussa uskonnon oppiaineen taustaa suomalaisessa koulutusjärjestelmässä sekä tutkin, kuinka suomalaisessa mediassa on uutisoitu uskonnonopetuksesta. Kolmas luku esittelee tutkimuskysymyksen, laadullisen tutkimuksen olemuksen, fenomenografisen tutkimusotteen taustan ja periaatteet sekä kuinka tutkimusaineisto on kerätty. Luvun lopussa käsittelen tutkimuksen validiteettiin ja eettisyyteen liittyvät kysymykset. Neljännessä luvussa esittelen tutkimuksen tulokset perustuen fenomenografiseen analyysiin. Viides, ja viimeinen, luku on yhteenveto analyysistä ja pohdintaa tuloksista sekä mitä johtopäätöksiä niistä mielestäni voidaan tehdä. Lopuksi esittelen ehdotuksia jatkotutkimuksille ja pohdin uskonnonopetuksen mahdollisia tulevaisuuksia.

2. Koulun ja median näkökohtia uskonnonopetukseen

Uskonnonopetus on kasvavassa määrin professionaalinen oppiaine, joka on erottunut aikaisemmasta kirkollisesta profiilista oman uskonnon opetuksi. Nykyään perinteisten luterilaisen ja ortodoksisen kristillisen uskonnonopetuksen lisäksi kouluissa opetetaan useita pienryhmäuskontoja. Etiikan ja eettisten valmiuksien opettaminen ovat nykyään osa uskontoa minkä lisäksi uskonnonopetukseen liittyy myös yleissivistävä ajatus siitä, että oppiaineen olemassaolo on välttämätöntä, koska uskonnot ovat osa yhteiskuntaa ja kulttuuria, missä oppilaat kasvavat. (Kallioniemi 2007, 7-9.)

Uskonnonopetuksen ongelmana on myös se, että se edustaa esimodernia oppiainetta, jota yhä opetetaan modernissa koulujärjestelmässä. Pääsääntöisesti opetuksen tavoitteena on ollut kasvattaa oppilaista uskovaisia oppilaita, jotka sisäistävät uskonnon uskomukset, käytännöt ja arvot. Moderni aika on kuitenkin pakottanut tunnustuksellisen uskonnonopetuksen muuttamaan tavoitteita vastaamaan uuden ajan arvoja. (Wright 2003, 181.)

Suomalaisessa mediassa keskustelu uskonnosta on verrattain paradoksaalinen: yhdeltä osalta se on aiheena yleisesti nähty yksityisenä ja siihen erikoistuneet suomalaiset toimittajat ovat harvinaisia. Aiheena se on myös yleisesti nähty konfliktina. Toisaalta media on myös synnyttänyt laajaa yhteiskunnallista keskustelua uskonnosta esimerkiksi vuonna 2010, kun Ajankohtainen Kakkonen julkaisi jakson Homoilta (Taira 2015, 185-196).

Esittelen tässä luvussa uskonnon oppiaineen kehitystä sekä kuinka oppiaineesta on keskusteltu suomalaisessa mediassa. Aluksi käyn läpi oppiaineen historiallista taustaa, mikä auttaa selittämään, miksi uskontoa opiskellaan koulussa ja miten oppiaineen tavoitteet ovat muuttuneet. Tutkin myös, mitkä oppiaineen tavoitteet ovat olleet vuosien 2004 ja 2014 valtakunnallisissa opetussuunnitelmissa. Tämän jälkeen käyn läpi oppiaineen tavoitteet Rovaniemen ja Ylitornion kuntien

opetussuunnitelmissa sekä esittelen uskonnonopettajien pätevyysvaatimukset. Lopuksi olen tehnyt katsauksen 2000-luvun Suomen median julkaisuista, joissa aiheena on ollut uskonnonoppiaine.

2.1 Uskonnon oppiaine

Uskonnon oppiaineella viitataan suomalaisessa peruskoulussa opetettavaan oppiaineeseen, kuten se on määritelty vuoden 2014 Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa, jotka otettiin käyttöön peruskoulun luokkasteilla 1-6 vuonna 2016 (Opetushallitus 2022).

Historiallisesti katsottuna suomalaisen opetusjärjestelmä on syntynyt kirkon järjestämän kasvatus- ja opetustoiminnan pohjalta: alussa roomalaiskatolinen kirkko järjesti opetusta esimerkiksi Turun katedraalikoulussa. Vaikka uskonpuhdistuksen jälkeen viranomaiset yhä suuremmin määrin ottivat hallintaan koulutuksen järjestämisen, niin piispat ja tuomiokapitulit yhä ohjasivat koulujen toimintaa. Luterilaisen kirkon tavoitteena oli edistää koko kansan opetusta ja mahdollistaa, että jokainen pystyisi itsenäisesti lukemaan Raamattua. Tämä muodosti pohjan 1600-luvulta alkavalle kirkolliselle kansan opetukselle, joka tavoitti aiempaan koululaitokseen verrattuna suurimman osan kansasta. Myöhemmin 1700-luvulla kehittyi rippikoulu ja 1800-luvulla pyhäkoulu, vaikka myös 1800-luvun puolivälissä perustettiin kunnalliset kansakoulut. Syy kansakoulujen perustamiselle oli, että kirkon järjestämän opetus katsottiin riittämättömäksi. Nämä kaksi rinnakkaista koulutusjärjestelmää kuitenkin elivät rinnakkain aina vuoteen 1921 saakka, kun säädettiin oppivelvollisuuslaki, jolloin kunnallinen alakansakoulu tuli kaikille pakolliseksi. Uskonnon opetuksella on täten koulutusjärjestelmässä vuosisatainen perinne ja tämä perinne yhä vaikuttaa oppiaineessa ja siihen liittyvässä keskustelussa. (Kallioniemi 2005, 12-13.)

Suomen uskonnonopetusta on täten hyvä kuvailla uskontokunnasta lähteneeksi, sillä jo 1920-luvulla uskonnonopetusta annettiin perustuen oppilaiden

enemmistön uskontokuntaan. Kansakoulun perusteissa oli säädetty, että vähintään kahdenkymmenen oppilaan vähemmistölle samassa koulussa oli mahdollisuus järjestää oman tunnustuksen mukaista uskonnonopetusta, jos huoltajat sitä pyysivät. Sama periaate jatkui myös oppikouluissa ja ajan saatossa vaatimukset vähemmistön uskonnonopetukselle ovat helpottuneet: vuoden 1975 kansakoululaki alensi vaadittavan oppilasmäärän kahdeksaan oppilaan, peruskoulun uudistus alensi määrän viiteen ja vuoden 1991 vähemmistöuskontoihin kuuluvien oppilaiden uskonnonopetusryhmän minimikoko vähennettiin kolmeen oppilaaseen. Vuosituhannen vaihteessa aiempi velvoite, että oppilaiden tuli olla sijoitettuna samassa koulussa, vaihdettiin koulun ylläpitäjän alueeseen. Suomi on muuttunut aikaisempaa moniarvoisemmaksi ja monikulttuurisemmaksi 1990-luvulta alkaen ja maassa elävä ulkomaalaisväestö on sekä määrältään että rakenteeltaan monimuotoisempi kuin koskaan aiemmin. Vastaavasti muualla tapahtuneet poliittiset ja yhteiskunnalliset muutokset ovat muuttaneet Suomen yhteiskuntaa monikulttuuriseksi. (Kallioniemi 2008, 12, 20-21.)

Suomen kouluissa on siis pääsääntöisesti järjestetty vain luterilaista ja ortodoksista uskonnonopetusta taikka elämänkatsomustiedon opetusta. Tästä huolimatta Suomessa on elänyt eri vähemmistöjä kauan ja heistä osalla on myös oma uskonto: pitkään vaikuttaneita vähemmistökulttuureja ovat esimerkiksi venäläiset, romanit, juutalaiset, saamelaiset ja tataarit. Jos vähemmistöuskonto halusi oman uskonnon opetusta, se tapahtui pääsääntöisesti koulun ulkopuolella muun toiminnan yhteydessä. Esimerkiksi juutalaisille oppilaille on ollut Helsingissä oma juutalainen koulu vuodesta 1918 alkaen, jossa on opetettu sekä uskoa että heprean kieltä. Katolinen kirkko sekä adventistit ovat vastaavasti järjestäneet omia kouluja Suomessa, kun monet muut protestanttiset vähemmistöryhmät ovat osallistuneet enemmistön uskonnon oppitunneille. Vastaavasti tataarit, jotka ovat islaminuskoisia, osallistuivat enemmistön mukaiseen uskonnonopetukseen, vaikka Helsingissä toimi 1940-1960 -luvuilla turkkilainen kansakoulu. (Kallioniemi 2008, 21.) Monilla uskonnollisilla vähemmistöillä on näin ollen pitkä historia oman uskonnonopetuksen

järjestämisessä. Entinen malli, jossa luterilainen ja ortodoksinen oppimäärä olivat keskiössä ja niiden ohella ainoa vaihtoehto oli ei-uskonnollinen elämäkatsomustieto, oli täten syrjivä eikä voinut joustaa oppilaiden taikka huoltajien tarpeiden mukaan.

Modernin ajan muutokset ajoivat uskonnonopetuksen muutokseen Suomessa ja muualla maailmassa. Koska yhteiskunta ei yhtä lailla enää arvostanut uskontoa, oppiaineen tuli puolustaa asemaansa ja tarpeen mukaan muuttua. Esimerkiksi Isossa-Britanniassa uskonnon oppiainetta kritisoitiin liian kapeaksi ja kristilliseksi katsomusaineeksi. Oppiaine täytyi muuttua vastaamaan ajan kulttuurisia normeja. (Wright 2003, 181-183.) Suomessa peruskoulu-uudistuksen yhteydessä 1970-luvulla annettiin määräys, että uskonnonopetuksesta vapautettu oppilas, joka on saanut koulun ulkopuolista oman uskonnon opetusta, voi saada opinnoistaan arvosanan, jos opetus on perustunut koulu- taikka lääninhallituksen vahvistamiin oppimääriin. Ajan myötä vähemmistöuskontojen opetus kouluissa alkoi kehittyä. Tunnustuksellinen uskonnonopetus vaihtui oman uskonnon opetukseksi ja ajan saatossa opetushallitus hyväksyi monien uskontokuntien opetussuunnitelmat. Nyt kunnalla on velvoite tarjota oppilaille näiden uskonnollisen taustan mukaista opetusta. Vuoden 2003 uskonnonvapauslaki on vahvistanut tämän oikeuden saada joko oman uskonnon taikka elämäkatsomustiedon opetusta. Lisäksi luterilaista ja ortodoksista uskonnonopetusta antavan opettajan ei tarvitse olla asianomaisen kirkon jäsen, jotta voisi opettaa sitä koulussa. (Kallioniemi 2008, 19-20, 22-23.) Uskonnonopetus on siis vapautunut tunnustuksellisesta opetuksesta huomioimaan paremmin vähemmistöuskontojen tarpeet. Muutos ei kuitenkaan ole koskenut suoraan opetusta taikka sen sisältöä. Vaikka virallisesti tunnustuksellisuus on poistunut terminä, uskonnonopetus perustuu yhä opettamaan määriteltyä uskontoa.

Nykyisessä Perusopetuksen opetussuunnitelman mukaan uskonnonopetuksen tehtävä on perehdyttää oppilas opiskeltavaan uskontoon, eli kyseisen tilanteen oppimäärän mukaista uskontoa riippuen oppilaan rekisteröidystä uskonnosta, ja

sen monimuotoisuuteen. Opetuksen tarkoituksena on yhtä lailla antaa oppilaille sekä laaja uskonnollinen että katsomuksellinen yleissivistys: täten oppiaine pyrkii edistämään uskonnon ja kulttuurin välisen suhteen ymmärtämistä sekä eri uskontojen ja katsomusten monilukutaitoa. Tästä syystä opetuksessa tutustutaan oman opiskeltavan uskonnon lisäksi muiden uskontojen sekä katsomusten eettiseen ajatteluun omakohtaisten eettisten kysymysten pohtimisen lisäksi. Opetuksen tavoitteena on antaa oppilaalle valmiuksia uskontojen ja katsomusten dialogiin sekä katsomusten itsensä sisällä että eri katsomusten välillä. Opetuksen tulee kannustaa oppilaita kunnioittamaan elämää, ihmisarvoa sekä omaa ja toisten pyhää. Huomioitava seikka on, että POPS 2014 on määritellyt valtakunnalliset oppimäärät evankelisluterilaisen uskonnon ja ortodoksisen uskonnon, kahden valtiokirkon uskontojen, lisäksi kahdeksalle muulle uskontokunnalle, jotka ovat adventistinen uskonto, bahá'i-uskonto, buddhalaisuus, helluntailiikkeen uskonto, islam, juutalaisuus, katolisuus ja krishna-uskonto. Näistä kahdeksasta juutalaisuus, katolinen usko ja islam oli sisällytetty alkuperäisessä julkaisussa ja muut lisättiin myöhemmin. (Opetushallitus 2022.)

POPS 2014 on täten luonut uskonnon oppiaineelle raamit, minkä kautta opiskellaan uskontoa perustuen kyseisen uskonnon oppimäärään. Kun verrataan tilannetta edeltäneeseen POPS 2004, niin selkeätä kehitystä on tapahtunut. Ensiksi tässä opetussuunnitelmassa oli sisällytetty vain evankelisluterilaisen ja ortodoksisen kirkon oppimäärät, sillä muiden uskontojen opetuksesta oli tarkoitus antaa myöhemmin erillisinä määräyksinä oppimäärät. Toiseksi uskonnon opetus oli vuoden 2004 POPS:issa vähemmän keskittynyt muihin uskontoihin kuin vuoden 2014 POPS ja vastaavasti korosti keskeisesti oppilaan oman uskonnon käsittelyyn sekä oppilaan oman kasvun näkökulmasta että laajempaa suomalaisena yhteiskunnallisena ilmiönä. Keskeinen painoarvo uskonnossa on annettu myös annettu itse uskonnoilla ja toisin kuin vuoden 2014 POPS, vanhempi POPS on organisoitu perustuen kunkin uskonnon oppimäärässä esitettyihin tavoitteisiin ja keskeisiin sisältöihin. Oppiaineen sisältö, joka koskee kaikkia uskontojen oppimääriä, on vähäinen ja suorastaan olematon verrattuna

vuoden 2014 POPS:iin, missä on luotu keskeinen raami minkä sisällä uskontoa opetetaan. (Opetushallitus 2004, 193-214.)

Paikallisen tason opetussuunnitelmat perustuvat tähän valtakunnalliseen versioon, joten periaatteessa ne eivät voi merkittävästi erota valtakunnallisista linjauksista. Ne voivat kuitenkin täydentää tavoitteita esimerkiksi ottamalla huomioon oppilaiden tarpeet. Paikallisten tasojen opetussuunnitelmien väliltä voi löytyä joitain eroja, jotka vaikuttavat uskonnonopetuksen järjestämiseen. Tästä syystä olen halunnut myös huomioida tämän näkökulman ja tutkia, kuinka Rovaniemen kaupunki ja Ylitornion kunta ovat määritelleet uskonnon oppiaineen tavoitteet ja tehtävän. Ennen muuta haluan tietää, onko tavoitteiden välillä eroja uskonnon oppiaineen määritelmässä.

Rovaniemen kaupungin (2016) perusopetuksen opetussuunnitelma on julkaistu 2016 ja otettu käyttöön vuosiluokkien 1-6 kohdalla lukuvuonna 2016-2017. Ylitornion kunnan (2021) perusopetuksen opetussuunnitelma on julkaistu 2021. Molemmat opetussuunnitelmat ovat jakaneet oppiaineiden tavoitteet vuosiluokkiin 1-2 ja 3-6. Kummassakin opetussuunnitelmassa oppiaineen tehtävä on määritelty samoin sanoin perustuen vuoden 2014 POPS:iin. Uskonnon tehtäväksi on määritelty antaa oppilaille laaja uskonnollinen ja katsomuksellinen yleissivistys mihin kuuluu myös toisten elämän ja ihmisarvon kunnioittaminen. Opetuksen tulee perehdyttää oppilaita opiskeltavaan uskontoon ja sen monimuotoisuuteen sekä tutustuttaa uskonto- ja katsomuserinteisiin, joita on sekä Suomessa että muualla maailmassa. Tähän kuuluu esimerkiksi uskontojen ominainen kieli, symboliikka ja käsitteistö. Opetuksen tulee edistää uskonnon ja kulttuurin välisen suhteen ymmärtämistä, uskontojen ja katsomusten monilukutaitoa ja antaa valmiuksia uskontojen ja katsomusten dialogiin yhtä lailla sekä katsomusten sisällä että niiden välillä. Se myös opettaa uskontojen ja katsomusten kriittiseen ajatteluun sekä tarkasteluun, pohtimaan uskon ja tiedon suhdetta. (Rovaniemen kaupunki 2016, 281, 471; Ylitornion kunta 2021, 221, 481.)

Vastaavasti opetuksen tehtävä ja tehtäviin liittyvät keskeiset sisältöalueet on määritelty molemmissa opetussuunnitelmissa pääosin samoin. Oppiaineen tehtävä vuosiluokilla 1-2 on opettaa oppilaita tuntemaan ja arvostamaan omaa uskonnollista taustaa sekä oppia arvostamaan toisia katsomuksellisia näkemyksiä elämässä. Lisäksi selkeä rooli annetaan tunne- ja vuorovaikutustaitojen harjoittelulle. Sisältöalueiden osalta vuosiluokat 1-2 keskittyvät tutkimaan esimerkiksi oppilaan perhettä, oman uskonnon juhlia, lähiympäristön uskontoja ja niiden keskeisiä tapoja sekä tarkastellaan eri elämäntilanteita kuten kuolemaa. (Rovaniemen kaupunki 2016, 282; Ylitornion kunta 2021, 221-222.)

Vuosiluokkien 3-6 kohdalla tehtävänä on syventää opetusta oman uskonnon perusteisiin, kuten pyhiin teksteihin ja rituaaleihin, sekä harjoitella medialukutaitoja ja oppia etsimään tietoa eri lähteistä. Vastaavasti opetusta laajennetaan myös tutkimaan Suomen ja Euroopan uskonnollisia juuria sekä nyky-Suomen että muun Euroopan uskontoja. Tälläkin tasolla tunne- ja vuorovaikutustaitojen harjoittelua korostetaan. Sisältöalueiden osalta vuosiluokat 3-6 keskittyvät siis tutkimaan uskontojen olemuksia, Euroopan uskonnollista kenttää ja oppia kunnioittamaan ihmisarvoa, elämää ja luontoa. (Rovaniemen kaupunki, 2016 471-475 ; Ylitornion kunta 2021, 481-482.)

Huomattava ero opetussuunnitelmien välillä on uskontojen oppimääräkuvauksissa, sillä Ylitornion kunnan opetussuunnitelmassa on määritelty katolinen uskonto, jota ei löydy Rovaniemen kaupungin opetussuunnitelmassa (Ylitornion kunta 2021, 226, 495). Tästä on siis nähtävissä, että Rovaniemen ja Ylitornion opetussuunnitelmissa ei löydy keskeisiä eroja, vaan ne noudattavat selkeästi valtakunnallista POPS:ia. Tästä syystä paikallisilla opetussuunnitelmillä ei voi olla vaikutusta uskonnonopetuksen järjestämiseen. Tämä itsessään ei yllättänyt minua, mutta mielenkiintoista on, että paikallisella tasolla ei ole määritelty kaikkia valtakunnallisella tasolla määriteltyjä uskontojen oppimääräkuvauksia. Syytä tälle ei ole esitelty taikka tarkemmin määritelty, vaikka evankelisluterilaisen ja ortodoksisen oppimäärän on

oletettavaa johtuen niiden valtiokirkollisista asemista. Mahdollinen selittävä tekijä on, että näissä kunnissa oppilaita muista uskontokunnista ei ole ollut määrällisesti niin paljon, että heidän tarpeitaan ei ole tarvittu huomioida.

2.2 Uskonnonopettajan pätevyys

Asetus opetustoimen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista 1998/986 määrittää mitä koulutusta veloitetaan kultakin opetustoimen henkilöstöltä. Tämän tutkimuksen osalta keskeistä ovat pätevyudet, jotka antavat kelpoisuuden opettaa uskontoa joko luokanopettajana taikka aineenopettajana. Asetus on esittänyt näiden osalta kelpoisuudet pykälissä 4. ja 5.

Luokanopettajien osalta pykälä 4. on määritellyt vaatimuksiksi joko kasvatustieteen maisterin tutkinnon, mikä sisältää vähintään 60 opintopisteen tai vähintään 35 opintoviikon laajuiset peruskoulussa tai perusopetuksessa opetettavien aineiden ja aihekokonaisuuksien monialaiset opinnot sekä vähintään 60 opintopisteen tai vähintään 35 opintoviikon laajuiset opettajan pedagogiset opinnot. Toinen kelpoisuuden antava suoritus on kandidaatin tutkinto, joka sisältää edeltävän maisterin tutkinnon opinnot. Lisäksi pykälä antaa pätevyyden niille, jotka ovat suorittaneet peruskoulun luokanopettajan kolmivuotisen koulutusohjelman Islannissa, Norjassa, Ruotsissa tai Tanskassa. Aineenopettajat voivat myös antaa luokkaopetusta, jos hänellä on kelpoisuus antaa aineenopetusta perusopetuksessa ja hän on suorittanut peruskoulussa opetettavien aineiden ja aihekokonaisuuksien monialaiset opinnot. Aineenopettajien osalta tämä kelpoisuus ei päde niihin, joiden aineenopetuksen kelpoisuus perustuu peruskouluasetuksen 102 pykälän toiseen momenttiin taikka saman pykälän kolmanteen momenttiin, sellaisena kuin se on peruskouluasetuksen muuttamisesta annetussa asetuksessa. (Asetus opetustoimen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista 1998/986 § 4.)

Aineenopettajan kelpoisuus on sellaisella henkilöllä, joka on suorittanut joko ylemmän korkeakoulututkinnon, on saanut kussakin opetettavassa aineessa vähintään 60. opintopisteen laajuiset aineenopettajan koulutukseen kuuluvat opetettavan aineen opinnot jotka ovat rinnastettavissa kokonaisuuden perus- tai aineopintoihin taikka on opiskellut vähintään 60. opintopisteen tai vähintään 35 opintoviikon laajuiset opettajan pedagogiset opinnot. Kelpoisuus on myös henkilö, joka on ensimmäisen momentin, ylemmän korkeakoulututkinnon suorittanut, estämättä kelpoinen henkilö, jolle opetushallitus on antanut kelpoisuustodistuksen Islannissa, Norjassa, Ruotsissa tai Tanskassa saadun opettajankoulutuksen perusteella. Vastaavasti henkilö, joka on näissä maissa saanut kolmivuotisen opettajankoulutuksen, on kelpoinen asianomaisessa maassa taito- ja taideaineiden opettajaksi tai joka on vähintään neljävuotisen opettajankoulutuksen perusteella kelpoinen muuksi opettajaksi, opetushallitus voi antaa kelpoisuustodistuksen vastaavan perusopetusta antavan opettajan tehtävään. Opetushallitus voi kuitenkin myös määrätä lisäopintojen suorittamista. (Asetus opetustoimen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista 1998/986 § 5.)

Uskonnon opetuksen osalta huomioitavaa onkin, että asetuksessa on oma erillinen 21. pykälä uskonnon opetuksen vaatimuksille. Opettaja, joka antaa joko evankelisluterilaista taikka ortodoksista uskonnonopetusta luokkaopetuksessa edellytetään edeltävien asetusten lisäksi, että asianomaisen uskonnon opinnot ovat joko sisältyneet suoritettuihin peruskoulun opettavien aineiden aihekokonaisuuksien monialaisiin opintoihin, luokanopettajan kelpoisuuden tuottaneisiin aikaisempiin opintoihin taikka hän on suorittanut muut yliopiston tutkintovaatimusten mukaiset, vähintään vastaavan laajuiset asianomaiset uskonnon opinnot. Henkilöllä, joka antaa evankelisluterilaista taikka ortodoksista uskonnonopetusta perusopetuksessa ja lukiossa, edellytetään tämän lisäksi, että hän on suorittanut aineenopettajalta vaadittavasta kelpoisuudesta aineenopettajan koulutukseen kuuluvat opetettavan aineen opinnot taikka yliopiston antaman todistuksen mukaan niitä vastaavat opinnot taikka aikaisempien kelpoisuusvaatimusten mukaan aineenhallinnan tuottaneet opinnot asianomaisen uskonnon opettamista koskevien vaatimusten mukaan. Muiden

uskontojen perusopetuksen taikka lukio-opetuksen osalta edellytetään muutoin säädetyin opettajalta vaadittavan kelpoisuuden lisäksi asianomaisen uskonnon suoritetut korkeakouluopinnot taikka muulla tavoin hankitut riittävät tiedot ja tuntemus asianomaisesta uskonnosta. (Asetus opetustoimen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista 1998/986 § 21.)

Käytännössä tämä 21. pykälä tarkoittaa, että sekä luokanopettajan että aineenopettajan uskonnonopetus kelpoisuus on rajoittunut sen uskonnon opetukseen, mistä hän on saanut opinnot. Eli esimerkiksi luokanopettaja, joka on suorittanut evankelisluterilaisen uskonnon puitteissa monialaisten opintojen uskonnon opinnot, ei ole kelpoinen opettamaan muita uskontoja. Ainoastaan henkilö, jolla on asianomaisen uskonnon opinnot, voi opettaa kyseistä uskontoa. Tämä selkeästi rajoittaa mahdollisuuksia järjestää oppilaille oman uskonnon opetusta, jos koulun ei ole mahdollista saada pätevää opettajaa opettamaan uskontoa. Esimerkiksi Turun Sanomissa oli julkaistu uutinen, jossa kuvattiin merkittävää pulaa pätevistä islaminopettajista. Tuolloin Suomessa oli noin 10 000 islaminuskoista oppilasta perusopetuksen piirissä, mutta vastaavasti kelvollisia uskonnonopettajia oli vain noin kaksikymmentä, mikä on johtanut tilanteisiin missä opetusta ei ole välttämättä antanut pätevä henkilö (Tiainen 2018). Vastaavasti esimerkiksi Suomen Buddhalainen Unioni (2021) on julkaissut oman huomionsa katsomusaineiden opetuksesta kouluissa, jossa se huomauttaa kuinka yleensä vähemmistöuskontoihin kuuluvat oppilaat ohjataan useasti joko elämäkatsomustiedon taikka enemmistöuskonnon opetukseen. Vastaavasti esimerkiksi buddhalaisuutta opetetaan Suomessa säännöllisesti ainoastaan Vantaalla ja kuinka Suomessa ei tällä hetkellä ole saatavissa buddhalaisuuden opintoja Helsingin yliopistossa.

Tämä kuvastaa mielestäni rakenteellista ongelmaa ja kuinka Suomessa on yhdeltä osalta pyritty hyvin ottamaan huomioon eri vähemmistöuskontojen mahdollisuus saada oman uskontonsa opetusta, mutta nämä rajoitukset luovat tilanteen, missä laadukasta opetusta saavat pääasiallisesti vain evankelisluterilaiset ja ortodoksiset oppilaat. Pätevän opetuksen puute ajaa

vähemmistöoppilaat joko osallistumaan elämäkatsomustiedon oppitunneilla taikka osallistumaan oman uskontonsa koulun ulkopuolella järjestämään opetukseen mistä ei saada arvosanaa. Koulutuksen osalta vähemmistöuskonnoilla ei ole myös samanlaista mahdollisuutta saada Suomessa korkeakoulutason tutkintoa omasta uskonnostaan kuin evankelisluterilaisilla ja ortodokseilla, mikä lisää pulaa pätevistä uskonnonopettajista.

2.3 Uskonnonopetus mediassa

Olen rajoittanut katsauksen 2000-luvulle, koska sekä POPS 2004 että POPS 2014 ovat vaikuttaneet tällä vuosituhanella. Lisäksi tältä ajalta on säilynyt parhaiten uutisia sekä artikkeleita internet-lähteissä. Pääasialliset lähteet ovat Yle ja MTV3 joiden lisäksi muita yksittäisiä artikkeleita sain esimerkiksi Iltalehdestä ja Helsingin Sanomista. Median etsinnässä käytin hakusanoina *uskonto+koulu*, *uskonnon oppiaine* ja *uskonto*. Etsin artikkeleita aluksi Ylen ja MTV3:n sivuilta ennen kuin käytin hakusanoja Google hakukoneessa. Yhteensä keräsin kolmekymmentä uutista ja artikkelia.

Suomalaisessa mediassa keskustelu uskonnon oppiaineesta on ollut 2000-luvulla vilkasta ja sisällöllisesti hyvin vaihtelevaa. Artikkelit voidaan jakaa pääsääntöisesti kolmeen pääkategoriaan perustuen niiden sisältöön. Ensimmäisen pääryhmän muodostavat artikkelit, joissa keskustellaan muutoksista uskonnonopetukseen. Tästä ryhmästä otan esimerkiksi MTV3:n (2015) artikkeli, jossa siteerataan Gallup Ecclesiastica-kyselyä, missä 64% vastaajista oli täysin tai osittain samaa mieltä, että uskontojen ja katsomusten opetus tulisi järjestää kaikille oppilaille yhteisenä oppiaineena. Näissä artikkeleissa keskustelun ydin on siinä, että niissä esitetään halua joko yleisesti muutokseen taikka johonkin tiettyyn esitettyyn kohtaan. Esimerkiksi Erja Yläjärvi (2020) puoltaa Iltalehden pääkirjoituksessa uudistusta, mutta samalla kuvaa uskonnonopetuksen uudistamisen vaikeutta. On myös artikkeleita, joissa

puolletaan uskonnonopetuksen puolesta taikka vastustetaan tiettyjä uudistuksia, kuten MTV3:n (2009) kysely, jossa 56% vastaajista sanoo uskonnonopetuksen olevan kouluissa tarpeellinen. Vastaavasti MTV Uutiset (2014) uutisoi, kuinka vaikka yhteisopetus kiinnostaa laajalti, niin esimerkiksi Suomen islamilaisen yhdyskunnan pääsihteeri vastusti sitä. Hän sanoi, ettei lapsia pidä pakottaa kohtaamaan muita uskontoja ja tästä syystä lapsille tulee joko opettaa omaa islamia taikka ei mitään uskontoa.

Toisen pääryhmän muodostavat artikkelit, joissa poliitikot ovat ottaneet kantaa uskonnonopetukseen, kuten esimerkiksi Niina Hongan (Yle, 2014) kirjoittama uutinen, jossa kuvataan, kuinka uskonnonopetuksen uudistamisen peruskoulussa ja lukiossa jakaa kansanedustajien mielipiteitä. Heistä hieman yli puolet, tarkemmin sanotusti 107 edustajaa, vastasi kyselyyn. Edustajista 39% olisi tukenut uskonnonopetuksen korvaamista kaikille pakollisella ei-katsomuksellisella opetuksella, kun 65% katsoi tarpeelliseksi ylläpitää oman uskonnon opetus peruskoulussa. Terhi Uusivaara (Yle, 2018) esimerkiksi kirjoitti, kuinka silloinen opetusministeri Sanni Grahn-Laaksonen, kokoomuslainen, sanoo, ettei uskonnonopetukseen ole tulossa muutoksia. Toisella kannalla oli hänen edeltäjänsä Jukka Gustafsson, sosiaalidemokraatti, joka Ylen (2011) uutisessa sanoi haluavansa sallia kaikille elämäkatsomustiedon tunnit sekä nykyisen opetusministerin Li Andersson, joka Teemu Muhosen (Helsingin Sanomat, 2019) mukaan kerrotaan haluavan avata elämäkatsomustiedon opetuksen myös kirkkoon kuuluville.

Kolmannen pääryhmän muodostavat artikkelit, jotka keskittyvät uskonnonopetuksen realiteetin kuvaamiseen. Esimerkiksi Terhi Uusivaara (Yle 2018) kirjoitti, kuinka monessa koulussa katsomusaineiden opetusta on integroitu ja monen eri uskonnon oppilaat saavat opetusta samalla uskonnon oppitunnilla, vaikka periaatteessa tätä mahdollisuutta ei ole opetussuunnitelman perusteissa. Itse asiassa myöhempi uutinen paneutuu juuri tähän tilanteeseen. Pekka Pansu (Yle 2019) kirjoittaa, kuinka Opetushallitus on kritisoinut kuntia, joissa ei sen mukaan ole noudatettu riittävän tarkasti opetussuunnitelman katsomusaineiden

opetusta, koska ne ovat yhdistäneet eri uskontojen ja elämänkatsomustiedon opetusta yhdeksi oppiaineeksi opetussuunnitelman vastaisesti.

Pääsääntöisesti uutisointi on jakautunut näihin kolmeen pääryhmään, joista suurimman muodostaa keskustelu uskonnon oppiaineen muutoksesta. Vaikka halua muutokselle on, uutisoinnista on nähtävissä, että muutoksia ei ole tapahtunut. Päätätätasolla mielipide uskonnonopetuksen muutoksen tarpeellisuudesta vaihtelee ja se omalta osaltaan näyttää vaikuttavan siihen, miksi muutosten teko on ollut vaikeata. Huomioitavaa on, että lukumäärällisesti uutisten ja artikkeleiden määrä ei kuitenkaan näytä olevan loppujen lopulta kovin suuri. Täten validiteetti väittämälle, että tämä on aihe, josta puhutaan keskeisesti ja suuresti ei ole välttämättä tosi. Kuitenkaan ei voi jättää huomiotta, että mediassa on kannatettu uskonnonoppiaineen muutosta.

3. Tutkimusasetelma

3.1 Tutkimusongelma ja tutkimuskysymys

Pro-gradu tutkielmani tarkoituksena on selvittää, mitä ovat opettajien käsitykset uskonnon oppiaineen opetuksesta. Tämän pääongelman muodostama ytimen lisäksi tutkimus sisältää lisäongelman: mitä mieltä luokanopettajat ovat uskonnon oppiaineesta? Katson tämän ongelman luontevaksi osaksi pääongelmaa, sillä se antaa kullekin vastaajalle mahdollisuuden kuvailla omien käsitysten kautta heidän tunteitaan ja mielipiteitään tutkittavasta ilmiöstä. Pitääkö uskonnon oppiainetta muuttaa vai tulisiko se säilyttää nykyisessä muodossa?

Tämän perusteella tutkimuskysymykseksi muodostui:

1. Millaisia ovat luokanopettajien käsitykset uskonnon oppiaineen opetuksesta?

3.2 Kvalitatiivinen tutkimus

Tämä tutkimus perustuu lomakehaastattelun kautta kerätyn tutkimusmateriaalin kokonaisvaltaiseen fenomenografiseen analysointiin. Fenomenografinen tutkimus syntyi 1970-luvulla Ference Marton tutkimuksista, joita hän toteutti Göteborgin yliopistossa. Nykypäivänä fenomenografinen tutkimusote on levinnyt laajalle. Sana fenomenografia viittaa laadullisen tutkimuksen metodologiaan, jossa keskitytään kuvaamaan ilmiöitä taikka kirjoittamaan ilmiöistä. (Metsämuuronen 2000, 22-23.)

Kun viitataan laadullisen tutkimukseen, puhun siitä tämän tutkimuksen kontekstissa strukturoituna lomakehaastattelututkimuksena, jonka tarkoituksena on analysoida ilmeneviä merkityskategorioita, jotta selviää, kuinka kohderyhmä

käsittää tutkittavan ilmiön. Puhuminen laadullisen tutkimuksen olemuksesta on haasteellista, koska sillä ei ole selkeästi määriteltyä teoriaa, paradigmaa taikka metodeja, jotka ovat sen omaa. Näin ollen on hyvä olla tietoinen, että kvantitatiivisen ja kvalitatiivisen tutkimuksen tarkka rajaus erillisiin menetelmällisiin kenttiin ei ole rakentava tapa katsoa tutkimuksellisia menetelmiä. Parempi olisi katsoa niiden olevan osa samaa jatkumoa kvantitatiivisen ja kvalitatiivisen metodologian välillä. Niiden välillä on niin paljon eroja, että tutkimuskohteen mukaan on mielekästä valita jompikumpi metodologia ainakin tutkimuksen päämetodologiaksi. (Metsämuuronen 2000, 9, 13 ; Alasuutari 2011, 32.)

Katson tämän tutkimuksen olevan esimerkki tästä epätarkasta rajaviivasta kvantitatiivisen ja kvalitatiivisen tutkimusmetodien välillä, koska käytän lomaketutkimusta, perinteisesti kvantitatiivista metodia, laadullisessa haastattelututkimuksessa. Alasuutarin (2011) mukaan lomaketutkimus, joka edustaa kvantitatiivista tutkimusta, on alun perin sosiaalitieteitä varten kehitetty sovellus luonnontieteellisistä kokeista sekä 1920-30 -luvulla kehitetystä hypoteesien testauksen mallin ja normiston sovelluksesta sosiaalitieteisiin. Tämän ydinparadigman ympärillä on kirjava joukko menetelmällisiä ratkaisuja, joissa on sovellettu lomaketutkimuksen eri metodeja vaihtelevasti. Tutkimus on silloin laadullinen, kun se rajaa tältä metodien harmaalta alueelta pois tutkimukset, joissa litteroitu haastatteluaineisto on jälkikäteen koodattu strukturoitua kyselyä vastaavaan muotoon ja analyysimenetelmänä on käytetty tilastollista analyysiä. Vastaavasti tutkimus ei ole laadullinen, jos aineistosta poimitaan vain satunnaisia havainnoiteja. Laadullisessa analyysissä pyritään tarkastelemaan aineistoa usein kokonaisuutena silloinkin, kun aineisto koostuu yksittäisistä tutkimusyksiköistä. Näin ollen argumentaatio ei voi rakentaa perustuen yksilöiden eroihin eri muuttujien osalta taikka näiden erojen tilastollisiin yhteyksiin muihin muuttujiin; laadullisessa analyysissä tilastolliset todennäköisyydet eivät ole täten päteviä johtuen tutkimuskohteiden rajoitetusta määrästä ja näin ollen yksilöiden väliset erot eivät ole täten tilastollisesti merkittäviä. (Alasuutari 2011, 32-33, 38-39.)

Metsämuuronen (2000, 14-15) katsoo laadullisen tutkimuksen tutkimusotteen soveltuvan tutkimuksen päämetodologiaksi, kun tutkimus on keskittynyt tutkimaan taikka saamaan tietoa seuraavasta neljästä alueesta. Ensimmäiseksi, jos tutkimus on kiinnostunut tapahtumien yksityiskohtaisista rakenteista eikä niinkään niiden yleisluontoisesta jakaantumisesta. Toiseksi, jos tutkimus on kiinnostunut tutkimaan tietyissä tapahtumissa mukana olleiden yksittäisten toimijoiden merkitysrakenteita. Kolmanneksi, jos tutkimus haluaa tutkia luonnollisia tilanteita, joita ei voida järjestää kokeeksi tai joissa ei voida kontrolloida läheskään kaikkia vaikuttavia tekijöitä. Lopuksi, jos tutkimus haluaa saada tietoa tiettyihin tapauksiin liittyvistä syy-seuraussuhteita, joita ei voida tutkia kokeen avulla. (Metsämuuronen 2000, 14-15.)

Edeltävien kohtien perusteella tämän tutkimuksen kuvailu laadulliseksi tutkimukseksi perustuu yhtä lailla sekä Alasuutarin että Metsämuuronen esittämiin näkemyksiin. Tutkimukseni perustuu fenomenografiseen tutkimusmenetelmään ja analyysiin. En siis tutki vastaajien yksilöllisiä eroja yleisesti, vaan kuinka vastaajien käsitysten kesken on variaatiota merkitysrakenteissa. Lisäksi, vaikka aineistonkeruumenetelmä on lomake, minkä katsotaan olevan kvantitatiivinen metodi, olen rakentanut sen perustumaan laadullisen tutkimuksen metodologiaan. Se ei täten keskity keräämään kvantitatiivista dataa, vaikkakin se myös sisältää alussa sitä, vaan keskeisessä osassa ovat avoimet kysymykset, mihin vastaajat saavat vastata omin sanoin.

3.3 Fenomenografinen tutkimusote

Tutkimukseni on fenomenografinen tutkimus, jossa analysoin opettajien käsityksiä uskonnon oppiaineen opetuksesta. Tässä tapauksessa laadullinen tutkimus mahdollistaa tutkittavan ilmiön, uskonnon oppiaineen, analysoinnin opettajien henkilökohtaisten käsitysten kautta. (Syrjälä 1995, 12-13.)

Fenomenografiassa perusolettamus on, että ihminen on olemukseltaan rationaalinen olento ja luo selittäviä yhteyksiä asioiden ja tapahtumien kesken. Näistä ilmiöistä syntyy käsityksiä ja juuri näitä käsityksiä fenomenografinen tutkimusote haluaa tutkia. Se haluaa tutkia ihmisten käsityksiä näistä ilmiöistä ja erityisesti huomioida, kuinka ihmisten käsitysten kesken voi olla suuria eroja. Nämä erot voivat johtua moninaisista eri syistä, kuten vastaajan sukupuolesta, iästä ja elämän kokemuksista. Nähtävästi keskeisin tekijä, mikä vaikuttaa käsitysten erilaisuuteen, on henkilön kokemustausta, sillä se vaikuttaa eniten käsitysten viitetaustaan: esimerkiksi asiantuntijan vuosien mittainen tutkiminen synnyttää erilaisia käsityksiä verrattuna arkisen ihmisen jokapäiväisten kokemusten tuottamiin käsityksiin. (Ahonen 1995, 114-117.)

Fenomenografisen tutkimuksen perustana on tietty käsitys ilmiöiden ja ihmisten ajattelun suhteesta ja tiedonmuodostuksen ehdoista. Tässä kontekstissa ilmiö on täten ihmisen ulkopuolisessa taikka sisäisessä maailmassa saama kokemus, kun vastaavasti kokemus on suhde, joka yhdistää subjektin ja objektin yhdeksi. Käsitys on näin ollen kokemusten ja ajattelun avulla muodostettu kuva ilmiöstä. Se ei ole täten pelkkä mielipide vaan vahva sisäinen käsite. Tämä ajatusmaailma auttaa myöhemmin ymmärtämään ja selittämään uusia kokemuksia. Fenomenografisen tutkimuksen yksikkö on täten 'tapa kokea jotakin' ja objekti on ilmiön kokemisen vaihtelevuus. (Ahonen 1995, 116-117, 121, 126; Marton & Booth 1997, 111-112.)

Fenomenografinen tutkimus on siis näiden käsitteiden tutkimista, jossa vertaillaan tutkimushenkilöiden käsityksiä. Tutkimus voi myös vertailla yksittäisen ihmisen käsityksiä keskenään. Kun tutkija on tulkinut tutkimushenkilöiden käsityksiä tutkittavasta ilmiöstä, tutkimuksen seuraava vaihe on merkityssisältöjen luokittelu, jotta niistä saadaan ilmi käsitysten vaihtelevuus ja lopuksi muodostaa johtopäätöksiä. Täten tutkimus palaa kvalitatiivisen tutkimuksen perusteisiin ja pyrkii ymmärtämään omasta näkökulmasta, miten henkilöiden välillä ilmene vaihtelevuutta. Tätä varten tutkijan tulee muodostaa näistä käsityksistä merkitysluokkia eli kategorioita teoreettisen ajattelun pohjalta.

Niiden tulee olla laadullisesti relevantteja eli tehdä ymmärrettäväksi tutkimushenkilöiden ilmaisujen merkitys. Näistä eri henkilöiden välisistä ilmaisuista muodostuvat alakategoriat, jotka yhdessä muodostavat muiden merkitykseltä läheisten käsitysten kanssa laaja-alaisempia yläkategorioita. Nämä yläkategoriat muodostavat tutkijan teorian tutkittavasta asiasta. (Ahonen 1995, 117, 125-128.)

Vaikka fenomenografiselle tutkimukselle keskeistä on tutkia käsitysten erilaisuutta, niin tämän tutkimuksen kontekstissa en pyri pohtimaan kuinka opettajat ymmärtävät ilmiön perimmäisen olemuksen. Vaikka käsitteiden määrittely voi erota suuresti perustuen käyttöyhteyksiin, niin näillä käsitteillä voi kuitenkin olla tiettyjen yhteisöjen sisällä ennalta sovittuja yhteisiä ehtoja käsitteiden käytölle (Ahonen 1995, 117). Oletamus on, että kun vastaajat puhuvat ilmiöstä, uskonnon oppiaineesta, niin he viittaavat peruskoulussa opetettavaan oppiaineeseen, jota määrittävät Peruskoulun opetussuunnitelman perusteet 2014. Paikallisia opetussuunnitelmia ei tässä tarvitse huomioida, sillä niiden välillä ei ole eroja oppiaineen tavoitteissa.

Valitsin keskeisimmäksi aineiston hankkimisen metodiksi lomakehaastattelun, sillä katsoin sen olevan sopivin aineistonkeruumetodi. Uskonnon oppiaine koulussa on oman uskonnon opetusta ja täten linkittyy uskontoihin itsessään, mitkä ovat mahdollisesti intiimejä taikka emotionaalisia asioita. Lomakehaastattelu, kun se on erityisesti toteutettu anonymisti, on tässä tapauksessa luonteva tapa kerätä aineistoa tällaisesta herkästä aiheesta: lomakehaastattelu ei ole kysytty taikka kerätty tietoja, joita voitaisiin käyttää haastateltavan identifioimiseen. Lisäksi lomakehaastattelututkimus sopii tämän tutkimuksen tarkoitukseen hyvin, sillä sen tarkoituksena on kartoittaa tutkittavaa aluetta, tässä tapauksessa haastateltavien käsityksiä uskonnon oppiaineen opetuksesta, ja tuoda esille kuvaavia esimerkkejä tästä ilmiöstä heidän esittämien käsitysten kautta. Tällainen aineisto ei ole saatavilla kvantitatiivisen tutkimuksen objektiivisten testien kautta toisin kuin haastattelututkimuksen tarjoama kvalitatiivinen lähestymistapa. (Metsämuuronen 2000, 38-41.) Tutkimus

tulee myös keräämään pohjustavaa kvantitatiivista dataa tutkittavasta kohderyhmästä, jotta saadaan yleistettävä kuva ryhmän taustoista. Tämä data ei itsessään tule vaikuttamaan suorasti yksittäisten henkilöiden vastausten analysointiin, vaan se tarjoaa viitekehysten lopulliseen analysointiin.

3.4 Aineiston keruu, käsittely ja analyysi

Tutkimusaineisto on kerätty Microsoft Forms-ohjelmalla toteutetun lomakehaastattelun kautta Rovaniemen kaupungin ja Ylitornion kunnan alakoulun opettajilta vuosina 2020 ja 2021. Liitteet 1-2 kuvaavat lähetettyä lomakehaastattelua, sen eri kohtia ja esitettyjä kysymyksiä. Tutkimuksen alussa hankin tarvittavat tutkimusluvut Rovaniemen ja Ylitornion kuntien alueille, minkä jälkeen lähetin kunkin alueen peruskoulujen rehtoreille sähköpostiviestin tutkimuksesta. Kyseisessä sähköpostissa pyysin, että he välittävät tutkimuskutsun koulun luokanopettajille. Tässä kutsussa esittelin lyhyesti tutkimuksen ja pyysin vastaamaan lomakkeeseen. Painotin siinä, että tutkimuksessa ei kerätä nimiä taikka muita identifioivia tietoja ja että tutkimuksen valmistuttua kaikki kerätty tutkimusmateriaali tullaan tuhoamaan. Rovaniemen alueella lähetin kaksi sähköpostiviestiä, ensimmäisen toukokuussa ja toisen syyskuussa, vuonna 2020. Ylitornion kunnan alueella lähetin yhden sähköpostiviestin huhtikuussa 2021. Yhteensä sain yksitoista vastausta näiden alueiden koulujen luokanopettajilta.

Syy miksi päädyin valitsemaan lomakehaastattelun perustuu sekä tutkimuksen itsensä olemukseen että sen ulkopuolisiin tekijöihin. Ensimmäinen tässä tutkimuksessa tavoitteena oli kerätä mahdollisimman monen henkilön käsityksiä liittyen tutkittavaan ilmiöön. Toiseksi vastaajat edustavat ryhmää, joilla kaikilla on oletuksen mukaan sama koulutuksellinen tausta luokanopettajana, mutta joilla voi olla mahdollisesti esimerkiksi pätevyys uskonnonopettajana. Näin ollen vältetään ongelmia, jotka syntyvät, kun strukturoitua haastattelua käytetään

tutkittaessa sellaisia henkilöitä, jotka poikkeavat selvästi perusjoukosta. (Ks. Metsämuuronen 2000, 41-42.)

Ulkoisia syitä tutkimukselle ovat olleet Covid-19 pandemia sekä anonyymi vastaaminen. Vuoden 2020 keväällä Covid-19 epidemia levisi Suomessa ja opettajien työmäärä kasvoi merkittävästi. Tämä lisäpaine loi olosuhteet, jossa jo valmiiksi korkea kynnyös osallistua tutkimukseen kasvoi vielä korkeammaksi. Näin ollen lomakehaastattelu oli luonteva vaihtoehto näissä olosuhteissa, sillä se oli mahdollista toteuttaa sähköisessä muodossa ja vastaaminen on sekä nopeampaa että helpompaa aikataulullisesti. Tämän huomioon ottaen pyrin rakentamaan lomakehaastattelun siten, että sen täyttämiseen menisi oletettavasti vain maksimissaan noin viisitoista minuuttia.

Tutkimuksen analyysi perustuu vastauksista muodostettujen merkityskategorioiden, toiselta nimeltä alakategorioiden, analyysiin laajempien yläkategorioiden kautta. Nämä yläkategoriat muodostuvat samoista ja sopivista merkitysisällöistä. Esimerkiksi tunteista kertovat vastaukset muodostavat merkitysluokkia liittyen positiiviin ja negatiivisiin kokemuksiin, joista saadaan tunteet yläkategoria. Tätä analyysiä seuraa siitä saatujen johtopäätösten läpikäynti ennen lopullista pohdintaa.

3.5 Validiteetti ja eettiset kysymykset

Tutkimuksen validiteetin osalta haluan ottaa huomioon, että strukturoitu lomakehaastattelu on monen kirjoittajan mukaan ongelmallinen laadulliselle tutkimukselle ja erityisesti fenomenografiselle tutkimusotteelle.

Esimerkiksi Metsämuuronen (2000) huomauttaa, kuinka Hirvisjärvi ja Hurme eivät pidä kyselylomaketutkimusta haastatteluna. Olen kuitenkin valinnut lomakehaastattelun tämän tutkimuksen osion aineiston hankkimisen metodiksi, sillä olen halunnut helpottaa vastaajien mahdollisuuksia osallistua tutkimukseen

ja tätä kautta saada mahdollisimman paljon vastauksia. Lisäksi katson, että myös etänä tehty lomaketutkimus voi antaa valideja vastauksia, joita voidaan analysoida fenomenografisen tutkimuksen menetelmin. Strukturoitujen haastatteluiden ongelma on, että ilman tarkka etukäteissuunnittelua taikka alustavaa haastatteluvaihetta lomakehaastattelun tekijä voi jättää vastaamatta joihinkin kysymyksiin. (Metsämuuronen 2000, 39-41.) Olen pyrkinyt välttämään tätä tilannetta korostamalla avointen vastausten osiota, joissa vastaajan tulee selittää omin sanoin vastaus kysymykseen. Toisaalta tässä tilanteessa on vaarana, että vastaaja voi kirjoittaa lyhyitä vastauksia taikka ohittaa ne kirjoittamalla esimerkiksi ohi. En kuitenkaan ole katsonut tätä suureksi vaaraksi, kun ottaa huomioon, että tutkittava ilmiö on kohderyhmälle entuudestaan jo niin tuttu, että heille on muodostunut selkeitä käsityksiä siitä.

Toinen kritiikin kohde on, että fenomenografiseen tutkimukseen kuuluu intersubjektivisuus, eli oman tietoisuuden ja lähtökohtien lisäksi tähän kuuluu vastaajan aktiivinen kuunteleminen. Eli tilanne on luonteeltaan joko puolistrukturoitu taikka avoin, jotta haastattelija voi paneutua haastattelutilanteessa haastattelijan vastauksiin ja rakentaa haastattelu perustuen tämän keskustelukumppanin vastauksiin eikä niinkään omiin ennakkokysymyksiin. Strukturoitu haastattelu ei olisi näin määriteltynä pätevä aineistonkeruumetodi fenomenografisessa tutkimuksessa. (Ahonen 1995, 136-138.) Tähän en itse liity. En katso, että lomakkeen muodossa toteutettu strukturoitu haastattelututkimus olisi sopimaton tapa kerätä laadullista aineistoa, sillä vastaajan on mahdollista avautua ja kertoa omin sanoin vastauksensa. Näin katsottuna vastaukset eivät jää yksinkertaisiksi kyllä-ei vastauksiksi, vaan ne kertovat, kuinka vastaajat käsittävät uskonnonopetuksen.

Samalla linjalla on Ahonen (1995, 122) jonka mukaan fenomenografinen tutkija tulisi ryhtyä vuorovaikutukseen tutkimushenkilön kanssa eikä tyytyä vain ulkoiseen tarkasteluun ja pinnallisten vastausten keräykseen. Erityisesti tämä vuorovaikutuksellinen ulottuvuus valitettavasti uupuu tästä tutkimuksesta johtuen tästä sähköisestä aineistonkeruu menetelmästä; interaktiivinen kanssakäyminen

haastattelijan ja haastateltavan välillä avaa mahdollisuuden paneutua paremmin
avaamaan haastateltavan käsityksiä esittämällä jatkokysymyksiä.

4. Tutkimustulokset

Yksitoista opettajaa vastasi tutkimuskutsuun ja täytti lomakehaastattelun. Luin nämä vastaukset läpi kysymys kerrallaan ja tutkin, millaisia erilaisia käsityksiä uskonnonopetuksesta heillä on uskonnonopetuksesta. Gröhnin (1992, 18) sanojen mukaisesti tarkoitukseni oli löytää vastauksista käsitystapoja, joita voidaan kuvailla laadullisesti erilaisina. Vastauksista löysin alakategorioita, joissa uskonnonopetus on käsitetty olevan tuntemuksia koskien uskonnonopetusta, opetuksen käytännön puolia, oppilaiden suhtautumista uskonnonopetukseen ja oppiaineen uudistuksen tarpeellisuutta. Kun löysin nämä alakategoriat, kävin ne läpi ja tutkin, mikä oli kunkin merkityssisältö ja mitkä alakategoriat olivat keskenään samoja taikka sopivia. Tätä kautta rakensin viisi seuraavaa yläkategoriaa.

Ensimmäinen yläkategoria *Tunteet uskonnonopetuksesta* muodostuu vastaajien tunteista koskien omaa suhdetta opetukseen.

Toinen yläkategoria *Uskonnonopetuksen aiheet* esittää aiheet, joita vastaajat ovat käyneet läpi uskonnon oppitunneilla.

Kolmas yläkategoria *Uskonnonopetuksen toteutus* käy läpi työtavat, joita vastaajat kertovat käyttäneen opetusmetodina, sekä oppituntien suunnittelua.

Neljäs yläkategoria *Oppilaiden suhtautuminen* muodostuu vastaajien käsityksistä oppilaiden suhtautumisesta uskonnon oppiaineeseen ja uskonnonopetukseen luokassa.

Viides yläkategoria *Oppiaineen uudistus* käy läpi vastaajien käsitykset liittyen uskonnon oppiaineen uudistukseen ottaen erityisesti huomioon haluavatko he muutosta vai ei.

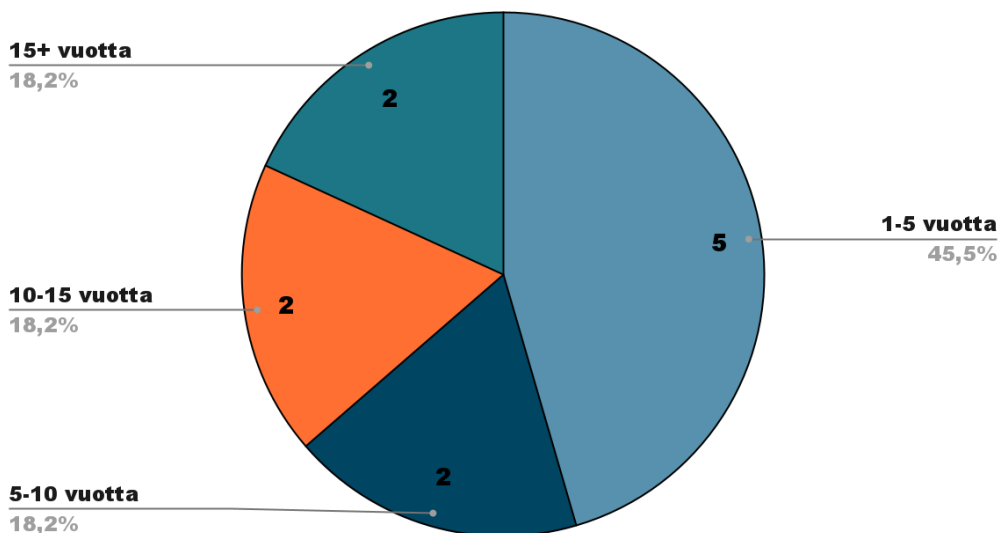
Jokaisessa yläkategorian alaluvussa käyn läpi kyseisen kategorian muodostavat alakategoriat. Näissä tulen viittaamaan suoraan tutkimushenkilöiden vastauksiin, jotka ovat kursivoituja. Tutkimusaineisto myös sisältää kvantitatiivista aineistoa, joka auttaa selvittämään kohderyhmän taustaa. Käyn läpi tämän taustatiedon ennen kuin siirryn esittämään edeltävät pääteemat.

4.1 Tilastollinen taustatieto

Tilastollinen taustatieto luku jakautuu kahteen osaan. Ensimmäinen osio esittelee kohderyhmän uskonnonopetuksen työhistorian kestoa, ja toinen osio esittelee kohderyhmän koulutustaustaa.

Ensimmäisen kysymyksen vastauksista ilmenee, että kohderyhmä on työhistoria taustaltaan hajautunut. Vaikka suurin ryhmä, viisi vastaaja, on opettanut uskontoa koulussa vasta 1-5 vuotta, niin enemmistö kohderyhmästä on opettanut uskontoa viisi vuotta kauemmin.

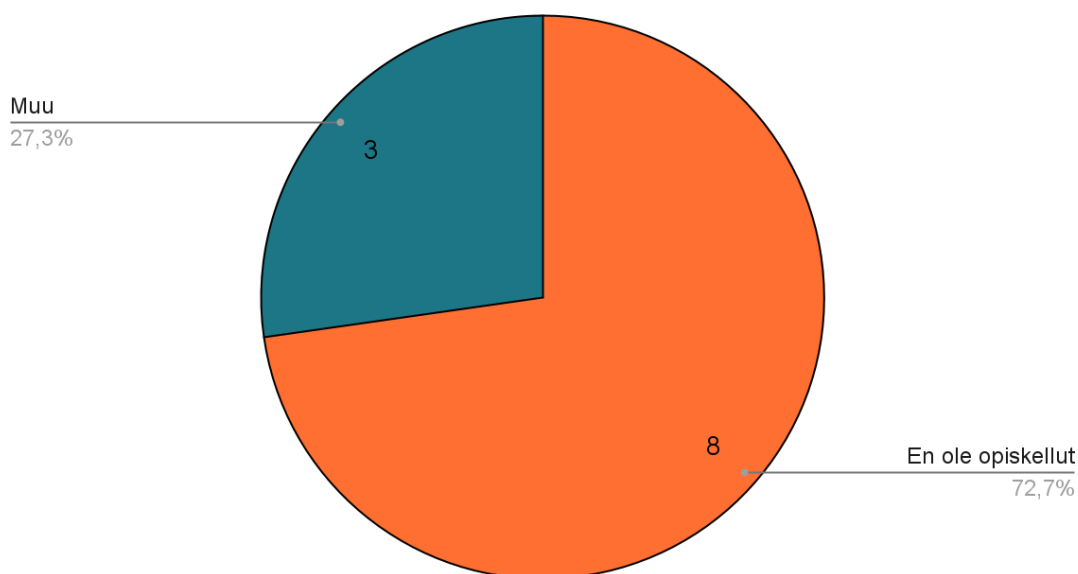
Olen opettanut uskontoa:

Kuvio 1. Uskonnon opettaminen vuosissa.

Kohderyhmä on kysymyksen 2. vastausten osalta ylivoimaisesti samaa mieltä, sillä kahdeksan vastaajaa ei ole opiskellut uskonnon oppiainetta yliopistollisella tasolla sivuaineena. Kukaan vastaajista ei valinnut vaihtoehtoja *Perusoppitasoinen (25op)* sivuaine taikka *Perus- ja aineopintojen (60op) sivuainekokonaisuus*.

Oletteko opiskellut uskonnon oppiainetta?

Kuvio 2. Oletteko opiskellut uskonnon oppiainetta?

Mielenkiintoinen huomio on kolme vastaajaa, jotka valitsivat kohdan *Muu*. Tähän kohtaan vastaaminen vaati, että vastaaja kirjoittaa oman vastauksen kysymykseen. Vastaajat olivat kirjoittaneet näin:

- *Opettajan opintoihin sisältyvä lyhyt jakso*
- *luokanopettajan monialaisissa opinnoissa*
- *Monialaiset oppiaineet*

Eli kaikki kolme olivat valinneet kohdan kolme vastatakseen, että he olivat opiskelleet sen uskonnon oppimäärän, joka on osa opettajan monialaisia opintoja. Näin ollen kukaan vastaajista ei ole opiskellut uskontoa sivuaineena

yliopistollisella tasolla. Näiden kolmen vastaajan osalta väärinymmärrys kysymyksestä on oletettavasti syntynyt kysymyksenasettelun epätarkkuudesta. Tutkimuksen kannalta tämä ei kuitenkaan ole vaikuttanut vastausten validiteettiin, sillä tämä väärinymmärrys ei vaikuta olennaisesti analyysiin.

Kysymysten 1. ja 2. vastauksista on nähtävissä, että kohderyhmä on pääosiltaan opettanut uskontoa yli viisi vuotta, mutta he ovat opiskelleet vain opettajan monialaisten opintojen osuuden uskonnonopetuksesta. Kukaan vastaajista ei siis ole saanut teologian opintoja korkeakoulussa. Tutkimus ei ole huomioinut yliopistollisen tason ulkopuolista osaamista, kuten toimintaa seurakunnissa, mutta kuitenkin kukaan vastaajista ei valinnut *Muu* -kohtaa ilmoittaakseen tätä mahdollisuutta. Lisäksi tällainen koulutus ei anna pätevyyttä opettaa uskontoa peruskoulussa.

4.2 Tunteet uskonnonopetuksesta

Ensimmäinen yläkategoria kattaa vastaukset, joissa tuodaan esille tunteita, joita uskonnonopetus on herättänyt. Kohderyhmä on pääsääntöisesti kokenut uskonnonopetuksen helpoksi, koska opetuksessa päästään pohtimaan ja keskustelemaan oppilaiden kanssa. Oli myös heitä, jotka suorasanaisesti kokivat uskonnonopetuksen vaikeaksi taikka ei-mieluisaksi. Kaikki vastaajat kuitenkin katsoivat, että uskonnon tunneilla on hyvä käydä läpi erilaisia elämään liittyviä teemoja, vaikka konteksti saattoi vaihdella vastaajien kesken.

Tämän yläkategoria koostuu seuraavista alakategorioista:

- Opetus on helppoa
- Opettaja ei ole kokenut opetusta helpoksi taikka mieluisaksi

“Opetus on helppoa” on vallitseva tuntemus kohderyhmässä, sillä pääosa tutkimushenkilöistä ei ole kokenut uskonnonopetusta vaikeaksi taikka haastavaksi.

Helppoa. En koe sitä vaikeana aineena. (Vastaja D-4)

Minulle se on helppoa. Minusta on mukava saada oppilaat miettimään ja pohtimaan asioita. (Vastaja I-9)

Monet vastaajat nostivat esille erityisesti se, kuinka opetus oli helppoa taikka rentoa, koska oppitunneilla päästiin keskustelemaan oppilaiden kanssa uskonnon aiheista. Täten opetusmetodin valinta erityisesti korostuu kyseisten vastaajien osalta syyksi, miksi oppiaine on heidän mielestään helppoa.

Helppo. Uskonnon tunnilla voimme ihan rauhassa keskittyä oppilaiden kanssa vaikka jutteluun omista arvomaailmoista. Oppilaat tuntuvat nauttivan uskonnon elämäkatsomuksellisista aiheista. Uskonnollisia tarinoita on mukava kertoa ja niitä on mukava yhdessä pohtia oppilaiden kanssa. (Vastaja H-8)

oikeastaan helppo, kun saa oppilaat keskustelemaan ja miettimään (Vastaja J-10)

Helppo. Selkeä lukuaine, jossa päästään mukaviin keskusteluihin.” (Vastaja K-11)

Osa vastaajista kertoi, kuinka uskonnonopetus ei ole joko henkilökohtaisesti mieluinen aine taikka eivät ole kokeneet sitä suoraan helpoksi vaikka eivät myöskään vaikeaksi.

Ei ole minulle mieluinen aine, koska en itse usko Jumalaan. Eettiset pohdinnat sen sijaan ovat mielenkiintoisia. Osalla oppilaista on jo valmiiksi

hyvin nurja asenne kaikkeen Jeesukseen ja Jumalaan liittyvään - se kuuluu usein tunnilla. Itse suhtaudun näihin asioihin siten, että on hyvä tietää erilaisia ajatuksia elämän synnystä yms. ja että toisten ihmisten uskomuksia pitää kunnioittaa. (Vastaja F-6)

Ei ole vaikea, mutta en tiedä onko se helppoakaan. Minä koen sen mielenkiintoisena ja monipuolisena oppiaineena. (Vastaja G-7)

Opettajan henkilökohtainen vakaumus korostuu yhdeksi syyksi sille, miksi uskonnon opetus koetaan haasteelliseksi. Se on myös koettu osaltaan selitettäväksi tekijäksi sille, miksi opettaja korostaa uskonnon oppitunneilla eettisten kysymysten pohdintaa uskonnon sisältöjen sijaan. Lisäksi oppilaiden asenne oppiainetta kohtaan voi vaikuttaa olennaisesti siihen, mitä mieltä opettaja on oppiaineen opetuksesta. Toisaalta tunteet uskonnonopetuksesta voivat olla myös ristiriitaisia, sillä sitä ei ole koetta ehdottoman vaikeaksi taikka helpoksi.

Lisäksi uskonnonopetuksen on koettu maallistuneen vuosien aikana. Oppitunneilla ei yhtä lailla käsitellä uskonnollisia kertomuksia ja eettisten kysymysten pohdintaa on lisätty. Näiltä osin osa vastaajat kertovat, että tämä muutos on ollut hyvää.

Onhan se onneksi nyt vähä maallistunut. Itse käsittelisin mielummin eettisiä arkipäivän kysymyksiä, kun tuo alkuperäinen tarina on vain tarinaa. (Vastaja J-10)

Aiempi uskonnonopetus on myös koettu liian uskonnolliseksi ja nykyistä oppikirjallisuutta on keuhuttu siksi, että se ei ole pelkästään keskittynyt uskontoon.

Kirjan mukaan mennään ja sitten tarpeen tullen muunnellaan. Tuo Sydän-sarja näyttää hyvältä. Turha Jeesustelu pois (Vastaja J-10)

4.3 Uskonnonopetuksen aiheet

Toinen yläkategoria kattaa vastaukset, joissa nousee esille oppitunneilla käsiteltäviä aiheita. Pääasiallisesti oppitunneilla on käsitelty aiheita liittyen raamatullisiin kertomuksiin, uskontoon ja yhteisöllisyyteen.

Tämä yläkategoria koostuu seuraavista alakategorioista:

- Uskonnolliset kertomukset
- Yhteys oppilaiden elämään

“Uskonnolliset kertomukset” ovat olleet keskeisiä aiheita, joita opettajat ovat erityisesti käsitelleet tunneilla. Ne ovat myös yhdistyneet keskeisesti keskusteluun lasten kanssa.

Hyvin antoisaa. Nautin keskusteluista lasten kanssa, jotka käsittelevät maailmankaikkeuden syntyä, elämän tarkoitusta ja sitä millainen Jumala ja Jeesus ovat. (Vastaja E-5)

Oppituntien aiheet ovat koskeneet myös käytännöllisiä uskonnon asioita kuten seurakuntaelämää ja Raamatun tutkintaa.

Ala-asteella sisältö paljolti Raamatun kertomuksia, seurakunnan elämää ja tapahtumia sekä jonkin verran muita uskontoja. (Vastaja F-6)

Raamatun aiheiden käsittelyssä on voitu myös käyttää apuna nykytekniikkaa. Kuitenkin tunneilla on myös opeteltu tutkimaan ja lukemaan uskonnollisia teoksia.

Olen opettanut uskontoa lähinnä vuosiluokilla 1.-3.-lk. Tunneilla on esitetty usein Raamatun tapahtumia. Katsottu kuvia ja keskusteltu ja piirretty. Apuna on ollut uskonnon oppikirjoja. Lisäksi olen käyttänyt digiaineistoa.

Olen opettanut etsimään virsikirjasta oikean virren, sekä Raamattuja, joiden käyttöä olen opettanut isommille oppilaille. (Vastaaaja I-9)

“Yhteys oppilaiden elämään” on ollut toinen keskeinen aihe, jonka pohjalta opettajat ovat suunnitelleet uskonnon oppitunteja. Teemoina ovat olleet esimerkiksi kaveritaidot ja oppilaan oma elämä.

Mietin yhtymäkohtia oppilaiden elämään. Katson jonkin verran vinkkejä open oppaasta, mutta mietin aika paljon itse, miten aihetta millonkin käsittelen. En juurikaan veisaa virsiä - mitä nyt niitä tutuimpia ennen tiettyjä juhlapyhiä. Kirjoitan suunnitelmat suunnitteluvihkooni, mutta saatan tilanteen mukaan muuttaa suunnitelmia. (Vastaaaja F-6)

Paljon keskityn alkuopetuksessa uskonnollisiin tarinoihin ja mm. elämäkatsomuksellisiin teemoihin, kuten kaveritaitoihin, yhteisöllisyyteen... Kalenterivuosi ja siinä olevat pyhät (Mikkelinpäivä, joulukuukauspäivä... jne) määräävät paljon uskonnon tunnin aiheita. (Vastaaaja H-8)

Pyrin suunnittelemaan tunnit mielenkiintoisiksi ja yhdistäen ajatukset tähän päivään ja oppilaan omaan kokemusmaailmaan. (Vastaaaja I-9)

Osa vastaajista on rytmittellyt uskonnon oppituntien aiheet vuodenaikoihin ja sen aikaisiin juhlapyhiin. Vastaavasti aiheina voivat olla viimeaikaiset tapahtumat, jotka voivat puhuttaa taikka huolestuttaa oppilaita.

Juhlapyhät rytmittävät pääpiirteittäin tuntien suunnittelua. Toki myös tapahtumat (korona/tulvat/kouluammuskelut) muokkaavat sitä mitä käsitellään. (Vastaaaja A-1)

Vaihtelevaa: tunnustuksellisesta uskonnoista kertovaan. Osa tunneista käytetty kaveritaitoihin ym. kristillisiin arvoihin perustuvan käyttäytymisen opiskeluun. (Vastaaaja B-2)

Vuodenajan ja siinä olevien ajankohtaisten pyhien mukaan. Lukuvuoden alussa tulee käydä läpi enemmänkin yhteisöllisyyteen liittyviä teemoja. (Vastaaaja H-8)

4.4 Uskonnonopetuksen toteutus

Kolmas yläkategoria kattaa katkelmat, jotka koskevat uskonnonopetuksen toteutusta, kuten opetusmetodeja ja suunnittelua.

Tämä yläkategoria koostuu seuraavista alakategorioista:

- Keskustelu ja pohdinta
- Oppituntien järjestäminen ja suunnittelu

“Keskustelu ja pohdinta” on koettu keskeisiksi opetusmetodeiksi ja niitä on käytetty kattavasti uskonnonopetuksessa. Niiden käyttöä ei ole lähtökohtaisesti rajoittunut mihinkään tiettyihin aihealueisiin, vaan niitä on käytetty laajalti opetuksessa.

Helppo, koska tunti on yleensä rentoa yhdessä oloa ja keskustelua. (Vastaaaja C-3)

Monipuolista. Tarinoita ja omia kokemuksia sekä pohdintoja. Monipuolisia tehtäviä olen pyrkinyt tuomaan oppilailleni, jotka täydentävät opittavaa asiaa. (Vastaaaja D-4)

Eipä juuri. Lähtökohtaisesti uskonnon tunneilla on kuitenkin enemmän keskustelua kuin monen muun oppiaineen tunnilla. (Vastaja F-6)

Keskustelu on erityisesti sopinut opetusmetodiksi silloin, kun opettaja on halunnut puhua uskonnosta taikka elämän merkityksestä oppilaiden kanssa.

Hyvin antoisaa. Nautin keskusteluista lasten kanssa, jotka käsittelevät maailmankaikkeuden syntyä, elämän tarkoitusta ja sitä millainen Jumala ja Jeesus ovat. (Vastaja E-5)

Helppoa, koska jokainen ihminen pohtii elämän tarkoitusta ja omaa osaansa universumissa jo hyvin pienenä. Aiheesta syntyy helposti keskustelua jos uskaltaa siihen opettajana lähteä. Raamattua lukemalla saa valtavan materiaalipankin tuntien vetämiseen. (Vastaja E-5)

Enemmän draaman keinoja ja keskustelua, silloin kun se on mahdollista. Tunteista puhumista, ihmisyyteen syventymistä. (Vastaja A-1)

“Oppituntien järjestäminen ja suunnittelu” on ilmentynyt vaihtelevin tuntein käsityksissä, sillä uskonnonopetuksen suunnittelussa on koettu puutteita, kuten oppituntien vähäisyys ja oppikirjojen vanhuus. Ne ovat aiheuttaneet vastaajissa turhautumista ja tarvetta täydentää itsenäisesti opetusmateriaalia.

Alkuopetuksessa eroaa aika paljon. Tunteja on vähän ja varsinkin yksöllä sisällöt ovat turhauttavan suppeat. (Vastaja C-3)

Suunnittelen tunnit täysin kunnolla. Joudun muualta paljon ottamaan selvää sisällöistäni, kun käytössäni ei ole uusimpia oppikirjoja joista saisi mukavasti apuja opetukseen. (Vastaja D-4)

4.5 Oppilaiden suhtautuminen

Neljäs yläkategoria kattaa katkelmat, joissa kohderyhmä tuo esille käsityksiä oppilaiden motivaatiosta ja asenteista uskonnon oppitunteihin. Kohderyhmän vastaukset ovat pääsääntöisesti negatiivisia tämän suhteen, heidän mukaansa oppilaita ei juurikaan kiinnosta uskonnon tunnit. Osa korostaa sitä, että opettajalla on rooli motivaation herättämisessä.

Tämä yläkategoria koostuu seuraavista alakategorioista:

- Oppilaita ei juurikaan kiinnosta uskonto
- Opettaja voi herättää kiinnostusta oppilaissa

“Oppilaita ei juurikaan kiinnosta uskonto” nousee esille pääosassa vastauksissa. Osa oppilaista oppiaine saattoi kuitenkin kiinnostaa, mutta enemmistö oppilaista ei ole kiinnostunut uskonnosta juurikaan taikka ovat aktiivisesti negatiivisia sitä kohden.

Osa kokee uskonnon "helpoksi oppiaineeksi" ja toisilla puolestaan iso negatiivinen asenne...kotoa opittua..? (Vastaaja A-1)

Osa kiinnostaa, mutta aika harvoja. (Vastaaja B-2)

Vähemmissä määrin. (Vastaaja D-4)

Aika harvaa kiinnostaa. Alakouluille ehkä Raamatun kertomukset ovat vielä mielenkiintoisia oppilaiden mielestä. Vanhemmiten kiinnostus laimenee. (Vastaaja F-6)

Aika harvaa kiinnostaa (Vastaaja J-10)

Tuskin, mutta erityistä purnausta ei ole esiintynyt juurikaan. (Vastaaaja K-11)

Eräiden kokemusten osalta on korostettu, kuinka oppilaiden negatiiviset suhtautumiset uskontoon ovat aiheuttaneet sen, että opettajat ovat ottaneet nämä huomioon oppituntien suunnittelussa.

Oppilaiden "koostumus" vaikuttaa paljon siihen minkälaisia tunteja voi pitää. (Vastaaaja A-1)

Kuten jo aiemmin totesin on luokassa vallitseva sisäinen ilmapiiri merkittävä tekijä sen suhteen mitä/miten voidaan asioita käsitellä. Samoin jos opetat uskontoa vain esim. 1h/vko jollekin porukalle, niin voi olla haastavaa saada yhteys oppilaisiin. (Vastaaaja A-1)

Moni evankelisluterilainen oppilas kieltää uskovansa Jumalaan. Heille uskonnon opetus on tyhmää. Näille oppilaille motivoi pohtia lähinnä eettisiä kysymyksiä. (Vastaaaja I-9)

“Opettaja voi herättää kiinnostusta oppilaissa” on noussut esille mahdollisena ratkaisuna oppilaiden motivaation herättämiseen. Vastajat ovat kokeneet, että oppilaiden asenteita ja kiinnostusta uskontoa kohden voi lisätä, jos opettaja vain tekee työtä sen eteen. Opettajan oma asenne sekä sisältöjen muokkaaminen lähemmäksi oppilaiden elämää ovat esimerkiksi asioita, joita vastauksissa korostuu.

Mielestäni erittäin paljon, riippuen siitä kuinka elämänläheistä sisältö on, kuinka paljon lapsi saa tilaa ja järkeviä selityksiä omille pohdinnoilleen ja millaisen linjan opettaja ottaa asian suhteen. (Vastaaaja E-5)

Voi olla, että kiinnostus on vähäisempää. Mutta opettajastakihan se on paljon kiinni miten hän tuo asiat esille oppilaille. Omien oppilaiden kanssa

en ole kokenut tunteita, että se olisi heille vastenmielinen oppiaine.”
(Vastaja G-7)

“Ainakin alkuopetuksessa kiinnostaa, kun siitä tekee mielenkiintoisen. En yleensä anna siitä läksyäkään. (Vastaja H-8)

4.6 Oppiaineen uudistus

Viides yläkategoria muodostaa kokonaisuuden, jossa kohderyhmä on vastannut kysymyksiin liittyen uskonnon oppiaineen muutokseen. Pääosa tutkimushenkilöistä on kokenut, että oppiaine tarvitsee muutosta, mutta näissä vastauksissa nousee esille erilaisia kohtia mihin he haluavat muutosta. Vastaavasti kohderyhmässä on myös heitä, jotka eivät koe tarvetta muuttaa oppiainetta.

Tämä yläkategoria koostuu seuraavista alakategorioista:

- Uskonnon oppiainetta tulee muuttaa
- Uskonnon oppiainetta ei tule muuttaa

“Uskonnon oppiainetta tulee muuttaa” on näistä alakategorioista laajin, vaikka vastaajien kesken on eroa siitä, mikä haluttu muutos on. Keskeisesti katsotaan tarpeelliseksi lisätä eri uskontojen käsittelyä ja eettisten aiheiden pohdintaa.

Uskontojen ja etiikan käsittely tunniksi. Tunteiden tunnistamista ja työkaluja oppilaille niiden käsittelyyn (Vastaja A-1)

Lisäisin muiden uskontojen osuutta ja eettisiä pohdintoja. (Vastaja F-6)

Enämpi käytännön suuntaan eli miten meän pitäis toimia. Tuo raamattuhan on vain sen aikasten ihmisten kirjoitus, vähän niin kuin kalevala. (Vastaaja J-10)

Suvaitsevaisuus ja erilaisuuden käsittely ovat myös aiheita, joita on haluttu korostaa enemmän uskonnonopetuksessa. Uskonnon aiheiden, kuten Raamatun kertomusten, opetus on haluttu siirtää koulun ulkopuolisille uskonnollisille instituutioille.

Kohti uskonnoista kertovaa otetta, Enemmän etiikkaa, vähemmän raamatun kertomuksia. Pyhäkoulun hoitavat ne. Suvaitsevaisuuskasvatus olisi tärkeää eli ymmärrys erilaisuudesta vähentää ennakkoluuloja.ihmisoikeudet pohjautuvat kristillisiin arvoihin. (Vastaaja B-2)

Halu muutokselle ilmeni myös toiselta suunnalta. Nykyinen uskonnonopetus oli koettu liian irralliseksi uskonnon asioista. Täältä osin haluttu muutos oli uskon teemojen lisääminen opetukseen, sillä se antaisi paremmin vastauksia elämän tarkoitukseen.

Uskonnon opetusta tulisi muuttaa käytännönläheisemmäksi ja avoimemmaksi. Nykyinen suuntaus, jossa lapselle ei anneta käytännön elämän kannalta järkeviä vastauksia hänen olemassa ololleen ja ihmisarvolleen, on mielestäni lapsen kehityksen kannalta vahingollista. Jokaisen lapsen tulee saada kuulla sanoma elämäntarkoituksesta ja sen Luojasta, joka löytyy Raamatusta. Se antaa pysyvän merkityksen elämälle, kun niin monet lapsista kärsii juurikin sen puutteesta. (Vastaaja E-5)

Haluttu muutos on myös ilmentynyt näkemyksenä, että uskonnon oppiaine tulisi korvata kaikille sopivalla elämäntarkoitustiedolla taikka oppilaille tulisi antaa vapaus valita, opiskelevatko he uskontoa vaiko ei.

Oppilaat saisivat itse päättää opiskelevatko uskontoa vai elämänkatsomustietoa. (Vastaaaja I-9)

Kaikille elämänkatsomusta (Vastaaaja C-3)

“Uskonnon oppiainetta ei tule muuttaa” on näkemys, joka nousee myös esille kohderyhmässä. Nykyistä oppiaineen muotoa on puolustettu yleissivistävyyden sekä kristinuskon merkittävän kulttuurihistoriallisen perustan perusteella.

Yleissivistävyyden kannalta sekä siksi, että kulttuurimme perustuu kristinuskoon. (Vastaaaja K-11)

Nykyinen oppiaineen muoto on myös koettu sopivaksi, koska se antaa jo tarpeeksi hyvin opetusta sekä uskonnosta että etiikasta. Myös muita uskontoja ja kulttuureja käsitellään tarpeeksi hyvin.

Mielestäni siinä on jo nyt lähestytään uskontoa ja etiikkaa laajalaisemmin. Koen tärkeänä uskonnon opetuksen myös kulttuurisena kasvatuksena. Saadaan käsitystä eri uskonnoista ja kulttuureista, jotta osataan ymmärtää ihmisiä paremmin. (Vastaaaja D-4)

Mielestäni siinä on jo nyt monipuolisesti muuta kuin sisältöä kuin pelkästään kristinuskoon tai muihin uskontoihin liittyviä asioita mm.etiikkaa. Uskonnon opetuksen myötä ymmärrämme eri kansoja paremmin sekä omaa kulttuuriamme. (Vastaaaja G-7)

Uudistus tarpeellisuus ja uudistukseen tarpeettomuus ovat käsityksiä, joita on koettu erityisen vastakkain. Nämä käsitykset erityisesti osoittavat, kuinka vastaajien kesken on hyvin ristiriitaisia käsityksiä uskonnonopetuksesta.

5. Johtopäätökset ja pohdinta

5.1 Tutkimuksen johtopäätökset

Tutkimukseni tehtävä oli tutkia millaisia ovat luokanopettajien kokemukset uskonnon oppiaineen opetuksesta. Vastauksista nousee esille laajasti sekä käsityksiä uskonnonopetuksesta että tunteita oppiaineesta. Analyysin perusteella nämä käsitykset uskonnonopetuksesta ovat keskenään vaihtelevasti vastakkaisia ja samoilla linjoilla. Tästä syystä haluan erityisesti pohtia, kuinka keskenään samankaltaisia opettajien käsitykset ovat ja mitä poikkeuksia nousee erityisesti esille.

Analyysi osoittaa, että vastaajan käsitys uskonnonopetuksesta rakentuu sekä kokemuksista opetuksesta että mielipiteestä oppiaineesta. Pääosin oppiaine on käsitetty helpoksi aineeksi. Opetuksessa erityisesti yhteinen keskustelu ja pohdinta ovat keskeisiä opetusmetodeja. Keskeisiä ovat olleet uskonnolliset kertomukset, eettiset aiheet ja juhlapyhät. Mielenkiintoista on, että pääsääntöisesti vastaajat ovat kokeneet vaikeaksi saada nykypäivän oppilaiden kiinnostumaan uskonnon tunteista. Tämä negatiivinen taikka välinpitämätön suhtautuminen uskontoon on vaikuttanut opetuksen suunnitteluun. Oppilaiden suhtautuminen on käsitetty uskonnonopetuksen opetusmetodeja ja oppituntien aiheita osittain määrääväksi tekijäksi. Vastaajista pääosa haluaa muutoksia uskonnon oppiaineeseen. He haluavat käsitellä paremmin muita uskontoja sekä pohtia eettisiä aiheita.

Käsitykset ovat mielenkiintoisia, sillä valtaosan kohdalla uskonnon oppitunnit ovat keskittyneet pohtimaan ja keskustelemaan elämästä ja eettisistä kysymyksistä. Moni on kyllä korostanut, kuinka oppitunneilla keskustellaan esimerkiksi Raamatun kertomuksista taikka seurakunnan elämästä, mutta on myös heitä, jotka eivät lainkaan mainitse oman uskonnon opetusta. Uskonnonopetusta ei siis ole käsitetty aiheellisesti pelkästään oman uskonnon

opetuksesi vaan myös eettisten ja moraalisten asioiden opetuksesi. POPS 2014:n mukaan uskonnon opetuksen tavoitteena on antaa oppilaalle hänen oman uskontonsa opetusta. Eettisten ja elämäkatsomuksellisten kysymysten pohdinta eivät ole suoraan mainittuja valtakunnallisissa taikka kunnallisissa tavoitteissa, vaikka osa tavoitteista liittyy yleiseen moraalisiin ja eettiseen toimintaan kuten kaveritaidot ja toisten kunnioittaminen. Siksi on mielenkiintoista, että osa vastaajista käsittää uskonnonopetuksen keskiössä olevan eettiset ja moraaliset aiheet. Ne on myös pääosin erotettu uskonnollisista aiheista. Voiko tässä tilanteessa puhua oman uskonnon opetuksesta, jos opetus on keskittynyt merkittävin määrin ei-uskonnollisiin aiheisiin? On kyseenalaista sekä ammattikunnalle että opetus järjestelmälle, jos on opettajia, jotka eivät opeta uskontoa sen tavoitteiden mukaisesti.

Huomionarvoista on myös, että selkeä enemmistö haluaa muuttaa uskonnon oppiainetta. Ongelmana on, että halutut muutokset ovat sekalaisia. Osa haluaa muuttaa opetusmetodeja, toiset opetuksen sisältöä ja muutama haluaa, että oppiaine keskittyy enemmän yleisesti eettisiin ja elämäkatsomuksellisiin aiheisiin. Heillä on käsitys oppiaineesta, joka ei tällä hetkellä vastaa todellisuuden tarpeita. Heidän kohdallaan ilmenee jaettu käsitys oppiaineesta, jolla tulisi olla yleissivistävä rooli opettaa omasta uskonnosta ja muista kulttuureista sekä käsitellä yleisesti moraalisiin liittyviä kysymyksiä. He haluavat muuttaa opetusta lähemmäksi oppilaiden todellisuutta, laajentumaan yhden uskonnon opetuksesta laaja-alaiseksi uskontojen käsittelyksi ja käsittelemään eettisiä aiheita. Tästä huolimatta vain murto-osa haluaa lopettaa uskonnonopetuksen taikka vaihtaa se elämäkatsomustietoon. Lisäksi osa vastaajista kuitenkin käsittää nykyisen uskonnon oppiaineen olevan jo tarpeeksi hyvä käsittelemään laajasti sekä muita uskontoja että etiikkaa. Tässä ilmenee keskeisin ristiriita käsityksissä, eli siitä, kuinka on mahdollista, että osan käsitys uskonnosta vaatii muutosta, mutta osa kokee sen jo nyt käyvän läpi laaja-alaisesti eri uskontoja ja kulttuureja.

5.2 Jatkotutkimusehdotukset

Minulle ei ole yllättävää, että vastaajien käsitysten kesken on tietysin osin isoja eroja. Ihmisten kokemusten kesken on oletettavasti erilaisuuksia ja nämä kokemukset määrittävät käsityksiä. Käsitysten kesken on kuitenkin tiettyjä eroja, jotka ovat mielenkiintoisia. Ensinnäkin on mielenkiintoista, että osalle vastaajista uskonnonopetuksen keskiössä ei ole välttämättä oman uskonnon opetus. Toinen on, että yleisesti nykyinen uskonnonopetus käsitetään tarpeelliseksi muuttaa. Nämä kaksi johtopäätöstä herättävät lisää pohdintaa.

Mielestäni syy ensimmäisen huomion tilanteeseen on millaiseksi uskonnon oppiaine koetaan. Vastaajille uskonnon oppiaine on reaaliaine, jonka tavoitteena on yhtä lailla opettaa sekä uskontoa että pohtia eettisiä kysymyksiä. Dinham (2010, 30) on kuvaillut juuri tätä tilannetta, jossa uskonnonopetuksessa on kasvavin määrin sekä Isossa-Britanniassa että Manner-Euroopassa keskitytty moniin ei-uskonto teemoihin, kuten monikulttuurisuuteen. Vastaajat siis eroavat siinä, mitkä tulisivat olla oppiaineen keskeiset tavoitteet ja miten uskonnon oppiaineen opetus toteutuu käytännössä. Haluavatko opettajat siksi muutosta, että he eivät katso nykyisten tavoitteiden antavan tarpeeksi mahdollisuutta tälle? Silti opettajan ammatillinen autonomia antaa opettajalle päätäntävällän, miten luokkaopetus toteutuu. Mielestäni tämä selittää, miksi osa opettajista katsoo nykyisten tavoitteiden olevan jo sopivia. Tämä mahdollinen aihe, josta voisi tehdä oman tutkimuksen, eli mitkä ovat ne opettajien näkemykset ja ajatukset, jotka ohjaavat uskonnonopetusta.

Toinen johtopäätös herättää monia tutkimusaiheita. Ensinnäkin vastaajat haluavat muutoksia, mutta kuten analyysissä käy ilmi kohderyhmällä ei ole konsensusta siitä, mitä niiden tulisi olla. Tästä syystä mielestäni olisi parempi tehdä laajempi tutkimus siitä, mitä muutoksia luokan- ja aineenopettajat haluavat uskonnonopetukseen. Esimerkiksi Mattilan (2020) artikkelissa mainitaan

Suomen uskonnonopettajain liiton kysely, jossa yli puolet haluavat jaetun oppiaineen uskonnon ja elämäkatsomustiedon tilalle. Tämä kysely kuitenkin on vain yksi näkemys, joka on lisäksi rajoittunut vain liiton jäsenistöön. Lisäksi tällaisen kyselyn ongelmana on, että siinä kysytään, haluavatko vastaajat tiettyä muutosta. Siksi mielestäni hyvä aihe olisi tutkimus, joka kysyy mitä muutoksia opettajat haluavat eikä rajoitu kysymään haluavatko he jotain tiettyä muutosta. Toinen mahdollinen tutkimusaihe olisi tutkia, haluavatko opettajat muutosta uskonnon oppiaineeseen. Vaikka aiempia kyselyjä on, mielestäni tarvitaan laajempaa tutkimusta opettajien mielipiteestä muutoksen tarpeellisuudesta.

5.3 Loppupohdinta

Mikä on uskonnon oppiaineen tulevaisuus? Analyysin ja johtopäätösten perusteella sanon, että sen tulevaisuus tulee olemaan muutosta. En usko, että ajatus oman uskonnon opetuksesta tulee säilymään nykyisessä muodossa. Jo nyt vastaajat kertovat, kuinka he korostavat ei-uskonnollisten eettisten ja moraalisten kysymysten pohdintaa taikka sitovat uskonnollisten tarinoiden käsittelyn yleisiin moraalisiin teemoihin. Haluan tästä syystä pohtia, mitä mahdollisia muutoksia uskonnonopetukseen voi tehdä.

Ensinnäkin katson mahdollisuudeksi, että oppilaalle annetaan valinnanvapaus valita joko uskonto taikka elämäkatsomustieto. Mielestäni on ongelmallista, että oppilas voidaan pakottaa opiskelemaan "omaa uskontoa" silloinkin, kun hän ei katso sen olevan hänen uskontoaan. Tämä muutos voisi auttaa ratkaisemaan niitä oppilaiden mielipide ongelmia, joista kokemuksissa puhuttiin. Muutos kuitenkin vaatisi laajamittaista resurssien uudelleen jakoa kouluissa.

Toinen mahdollinen muutos olisi, että nykyisessä järjestelmässä uskonto ja elämäkatsomustieto vaihtavat paikkoja. Kaikki oppilaat saisivat alustavasti elämäkatsomustiedon opetusta ja ne huoltajat, jotka haluavat lapsensa saavan oman uskonnon opetusta, voivat sitä saada perustuen niihin vaatimukseen, jotka

tällä hetkellä määräävät pienryhmäuskontojen opetuksen järjestämistä kouluissa. Tämä mahdollistaisi sekä uskonnonopetuksen säilyttämisen koulussa tarpeen mukaan että antaisi alustavasti opetusta, joka kelpaa kaikille oppilaille uskontokunnasta huolimatta.

Kolmas ja viimeinen muutos, joka voisi tapahtua olisi, että uskonnon ja elämäntiedon opetus yhdistettäisiin yhdeksi oppiaineeksi. Tämä uusi aine pohtisi eettisiä ja moraalisia kysymyksiin sekä tutkisi eri uskontoja. Koulussa ei siis edes tarjottaisi mahdollisuutta saada oman uskonnon opetusta ja täten vastuu uskonnollisesta siirtyisi uskonnollisille yhteisöille. En kuitenkaan usko tähän muutokseen, sillä se olisi radikaali muutos nykyiseen POPS 2014 uskonnonopetukseen. Ei voida myöskään taata, että uskontokunnat olisivat valmiita ottamaan tätä vastuuta, vaikka erityisesti vähemmistöuskunnoilla on historiaa tällaisen järjestämisestä.

Pelkoni on, että muutoksia ei tule tapahtumaan. Tämä aihe ei ole lainkaan uusi, kuten media katsauksesta näkyy. POPS 2014 ei keskeisesti muuttanut uskonnon opetuksen olemusta, vaan se pyrki ottamaan paremmin huomioon eri uskontokuntien tarpeet. Kuitenkin vaikuttaa siltä, että keskustelu oppiaineen asemasta jatkuu. Tutkimuksen kirjoituksen aikaan Valtioneuvosto julkaisi tiedotteen, jossa Opetus- ja kulttuuriministeriön alaiset selvityshenkilöt olivat kartoittaneet katsomusaineiden opetuksen nykytilaa perusopetuksessa ja lukiossa. Katsomusaineita kehittämään tullaan luomaan selvitysryhmä, joka tulee ohjaamaan näiden aineiden kehitystä. Erityisesti katsomusaineiden yhteisten osioiden ohjeistusta halutaan parantaa ja osioita lisätä sekä avata lukiolaisille katsomusaineiden opiskeluvalinta. (Valtioneuvosto 2022.) Itse selvitys on myös mielenkiintoinen, sillä se kertoo tarkemmin, mitä muutoksia selvityshenkilöt ehdottivat. Mielestäni mielenkiintoisia kohtia ovat, kuinka katsomusaineiden opetukseen liittyvää tilastointia tulisi kehittää ja katsomusaineiden opetuksen tutkimusta tulisi tukea lisää (Salmenkivi & Vesa Åhs 2022, 214-215). Vaikka tiedotteessa ja selvityksessä ei puhuttu merkittävistä sisällöllisistä muutoksista, toivon selvitysryhmän muodostamisen lisäävän keskustelua uskonnon

oppiaineesta. Toivon myös, että tutkimusta tuetaan ja saamme kattavasti kuvaa siitä, millaista uskonnonopetus on Suomessa.

Lähteet

- Ahonen, Sirkka. (1995) III Fenomenografinen tutkimus. Teoksessa Syrjälä, Ahonen, Syrjäläinen & Saari Laadullisen tutkimuksen työtapoja. Helsinki: Kirjayhtymä Oy.
- Alasuutari, Pertti. (2011) Laadullinen tutkimus 2.0. Tampere: Vastapaino.
- Asetus opetustoimen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista 1998/986. Annettu Helsingissä 14.12.1998. Finlex:
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980986#L7P21a>. Viitattu 21.3.2022.
- Dinham, Adam. (2010) Public Religion in Age of Ambivalence: Recovering Religious Literacy after a Century of Secularism. Teoksessa Beaman & Van Arragon Issues in Religion and Education : Whose Religion. Boston: Brill.
- Gröhn, Terttu. (1992) Fenomenograafinen tutkimusote. Teoksessa Gröhn & Jussila (toim.) Laadullisia lähestymistapoja koulutuksen tutkimuksessa.
- Honka, Niina. Uskonnonopetuksen uudistaminen jakaa kansanedustajia. Yle-sivuston uutinen. <https://yle.fi/uutiset/3-7063779> Viitattu 5.4.2022.
- Kallioniemi, Arto. (2008) Koulun toimintakulttuurin muutos osana yhteiskunnallista kehitystä. Teoksessa Kallioniemi & Luodeslampi (toim.) moniuskontoinen koulu oppimisympäristönä. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Kallioniemi, Arto. (2007) Uskonnonopetus alakoulussa. Teoksessa Luodeslampi & Nevalainen (toim.) Opetan uskontoa alakoulussa. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Kallioniemi, Arto. (2005) Uskonnonopetus ja uskontokasvatus historiallis-yhteiskunnallisessa kontekstissa. Teoksessa Kallioniemi & Luodeslampi (toim.) Uskonnonopetus uudella vuosituohannella. Helsinki: Kirjapaja Oy.
- Katsomusaineiden opetusta esitetään uudistettavaksi. Valtioneuvoston tiedote: <https://valtioneuvosto.fi/-/1410845/katsomusaineiden-opetusta-esitetaan-uudistettavaksi>. Viitattu 27.4.2022.
- Marton, F. & Booth, S. (1997). Learning and Awareness. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.

Mattila, Marianne. (2020) Suurin osa suomalaisista muuttaisi koulujen uskonnonopetusta. Ylen-sivuston uutinen. <https://yle.fi/uutiset/3-11143116>. Viitattu 15.2.2022

Metsämuuronen, Jari. (2000) Laadullisen tutkimuksen perusteet. Metodologia — sarja 4. Viro: Jaabes Oü.

MTV Uutiset. (2009) MTV:n kysely: Koulujen uskonnonopetusta ei saa lopettaa. MTV-sivustonartikkeli. <https://www.mtvuutiset.fi/artikkeli/mtv-n-kysely-koulujen-uskonnonopetusta-ei-saa-lopettaa/1864076>. Viitattu 5.4.2022.

MTV Uutiset. (2015) Suomalaiset: Uskontojen ja katsomusten opetus pitäisi yhdistää. MTV-sivuston artikkeli. <https://www.mtvuutiset.fi/artikkeli/suomalaiset-uskontojen-ja-katsomusten-opetus-pitaisi-yhdistaa/5614804>. Viitattu 5.4.2022.

MTV Uutiset. (2014) Uskonnon yhteisopetus kiinnostaa - islamin opettajilta tyrmäys. MTV-sivuston artikkeli. <https://www.mtvuutiset.fi/artikkeli/uskonnon-yhteisopetus-kiinnostaa-islamin-opettajilta-tyrmays/3129774>. Viitattu 5.4.2022.

Muhonen, Teemu. (2019) Opetusministeri Li Andersson haluaa avata et-opetuksen myös kirkkoon kuuluville. Helsingin Sanomat-sivuston uutinen. <https://www.hs.fi/politiikka/art-2000006234197.html> Viitattu 5.4.2022

Pantsu, Pekka. (2019) Uskonnon ja elämäkatsomustiedon oppilaat laitettiin kymmenissä kunnissa samalle tunnille — Opetushallitus moittii: On keksitty uusi oppiaine. Yle-sivuston uutinen. <https://yle.fi/uutiset/3-10637159>. Viitattu 7.4.2022.

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014. Opetushallitus. Kartoitus katsomusaineiden opetuksesta kouluissa. Julkaistu 2021. Suomen Buddhalainen Unioni. Verkkojulkaisu: <http://www.sbu.fi/buddhalaisuuden-opetus-kouluissa/>. Viitattu 24.3.2022.

Syrjälä, Leena. (1995) I Tapaustutkimus opettajan ja tutkijan työväliseenä. Teoksessa Syrjälä, Ahonen, Syrjäläinen & Saari Laadullisen tutkimuksen työtapoja. Helsinki: Kirjayhtymä Oy.

Tiainen, Minna. (2018) Suomessa on kova pula pätevistä islaminopettajista. Turun Sanomat uutinen: <https://www.ts.fi/uutiset/4036033>. Viitattu 21.3.2022

Uusivaara, Terhi. (2018) Grahn-Laasonen: Uskonnon opetukseen ei ole tulossa muutoksia – "Luotan suomalaisiin opettajiin" Yle-sivuston uutinen.

<https://yle.fi/uutiset/3-10362796>. Viitattu 5.4.2022

Uusivaara, Terhi. (2018) Moni koulu opettaa jo eri uskontoja samassa luokassa — Laki kuitenkin erottelee luterilaiset, ortodoksit, muslimit, katolilaiset ja ET:n opiskelijat. Yle-sivuston uutinen. <https://yle.fi/uutiset/3-10357647>. Viitattu 7.4.2022

Wright, Andrew. (2003) Religion, Education and Post-modernity. London: Taylor & Francis Publication.

Yle Uutiset. (2011) Opetusministeri sallisi kaikille elämänkatsomustiedon tunnit. Yle-sivuston uutinen. <https://yle.fi/uutiset/3-5391756>. Viitattu 5.4.2022.

Yläjärvi, Erja. (2020) Pääkirjoitus: Uskonnonopetus on uudistettava - mutta helppoa se ei ole. Iltalehti-pääkirjoitus.

<https://www.iltalehti.fi/paakirjoitus/a/782d3635-dd47-4dd8-b89f-e9ca196ea4a4>.

Viitattu 5.4.2022

Åhs, Vesa & Salmenkivi, Eero. (2022) Selvitys katsomusaineiden opetuksen nykytilasta ja uudistamistarpeista. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö.

Liitteet

Liite 1. Aineiston keruussa käytetty sähköinen verkkolomake - Osa 1.

Tilastollista taustatietoa

1. Olen opettanut uskontoa:

- 1-5 vuotta
- 5-10 vuotta
- 10-15 vuotta
- 15+ vuotta

2. Oletteko opiskellut uskonnon oppiainetta?

- Perusoppitasoinen (25op) sivuaine
- Perus- ja aineopintojen (60op) sivuainekokonaisuus
- En ole opiskellut uskontoa
- Muu (avoin kysymyskohta)

Kokemus uskonnonopetuksesta

3. Millaista uskonnonopetus on ollut uranne aikana?
4. Kuinka pääasiallisesti suunnittelette uskonnon tuntisuunnitelmat
5. Eroaako uskonnon oppituntien suunnittelu verrattuna muiden oppiaineiden oppituntien suunnitteluun ja jos eroaa, niin miten?
6. Onko uskonto helppo vai vaikea oppiaine opettaa koulussa ja miksi?
7. Kiinnostaako nykypäivän oppilaita uskonnon oppiaine?

Mielipide uskonnon oppiaineesta

8. Viime aikoina on käyty keskustelua uskonnon oppiaineen asemasta. Tulisiko oppiainetta mielestänne muuttaa?
 - Kyllä
 - Ei
9. Jos vastasit Kyllä, niin kerro tarkemmin mitä muutoksia tekisit?
10. Jos vastasit Ei, niin kerro tarkemmin miksi uskonnon oppiaine tulisi säilyttää nykyisessä muodossaan?

Liite 3. Luennassa käytetty aineisto

Suurin osa suomalaisista muuttaisi koulujen uskonnonopetusta – elämäkatsomustiedon opettaja: “Uskonto sanana voi olla jollekulle iso peikko”
<https://yle.fi/uutiset/3-11143116>.

Suurin osa suomalaisista muuttaisi koulujen uskonnonopetusta
<https://yle.triplet.io/uutiset/suurin-osa-suomalaisista-muuttaisi-koulujen-uskonnonopetusta>.

Opetusministeri Li Andersson haluaa avata et-opetuksen myös kirkkoon kuuluville
<https://www.hs.fi/politiikka/art-2000006234197.html>.

Uskonnon ja elämäkatsomustiedon oppilaat laitettiin kymmenissä kunnissa samalle tunnille – Opetushallitus moittii: On keksitty uusi oppiaine
<https://yle.fi/uutiset/3-10637159>.

Moni koulu opettaa jo eri uskontoja samassa luokassa – Laki kuitenkin erottelee luterilaiset, ortodoksit, muslimit, katolilaiset ja ET:n opiskelijat
<https://yle.fi/uutiset/3-10357647>.

USKONTO SUOMALAISSA KOULUISSA – TUTKIJOIDEN VÄLITILINPÄÄTÖS
<https://katsomukset.fi/2019/09/25/uskonto-suomalaisissa-kouluissa-tutkijoiden-valitilinpaatos/>.

Uskonnonopetusta on uudistettava - mutta helppoa se ei ole
<https://www.iltalehti.fi/paakirjoitus/a/782d3635-dd47-4dd8-b89f-e9ca196ea4a4>.

Kysely: Neljä viidestä avaisi elämäkatsomustiedon myös kirkkoon kuuluville

<https://www.mtvuutiset.fi/artikkeli/kysely-nelja-viidesta-avaisi-elamankatsomustiedon-myos-kirkkoon-kuuluville/7903370>.

Suomalaiset: Uskontojen ja katsomusten opetus pitäisi yhdistää

<https://www.mtvuutiset.fi/artikkeli/suomalaiset-uskontojen-ja-katsomusten-opetus-pitaisi-yhdistaa/5614804>.

Uskonnon yhteisopetus kiinnostaa - islamin opettajilta tyrmäys

<https://www.mtvuutiset.fi/artikkeli/uskonnon-yhteisopetus-kiinnostaa-islamin-opettajilta-tyrmays/3129774>.

Ylen kysely: Uskonnonopetus jakaa kansanedustajia

<https://www.mtvuutiset.fi/artikkeli/ylen-kysely-uskonnonopetus-jakaa-kansanedustajia/2785974>.

MTV:n kysely: Koulujen uskonnonopetusta ei saa lopettaa

<https://www.mtvuutiset.fi/artikkeli/mtv-n-kysely-koulujen-uskonnonopetusta-ei-saa-lopettaa/1864076>.

Lukiolaisten Liitto: Uskonnonopetus uudistettava

<https://www.mtvuutiset.fi/artikkeli/lukiolaisten-liitto-uskonnonopetus-uudistettava/1863226>.

Lisäisikö uskonnonopetusten yhdistäminen suvaitsevuuksi koulussa?

<https://yle.fi/uutiset/3-6776029>.

Laajakatseinen uskonnonopetus lisää suvaitsevaisuutta

<https://yle.fi/uutiset/3-6302436>.

Väitös: Uskonnonopetus irti tunnustuksellisuudesta ja yksinomaan koulujen tehtäväksi

<https://yle.fi/uutiset/3-7533341>.

"Jos uskonnonopetus ja elämäkatsomustieto yhdistetään, toinen katoaa kartalta"

<https://yle.fi/uutiset/3-8232339>.

Tutkija arvostelee koulujen katsomusopetusta jämähtäneeksi: opetus erottelee nuoret uskontojen mukaan, vaikka he haluavat yhteistä keskustelua

<https://yle.fi/uutiset/3-12192211>.

Kirkot toivovat kouluihin lisää uskonnonopetusta

<https://yle.fi/uutiset/3-6150511>.

Uskonnonopetuksen poistaminen jakaa poliitikkojen mielipiteitä

<https://yle.fi/uutiset/3-5580139>.

Uskonnonopetuksen uudistaminen jakaa kansanedustajia

<https://yle.fi/uutiset/3-7063779>.

Uskontotunnit yhdessä vai erikseen? – Osa kouluista kokeilee katsomusaineiden yhteisopetusta

<https://yle.fi/uutiset/3-9843354>.

Grahn-Laasonen: Uskonnon opetukseen ei ole tulossa muutoksia – "Luotan suomalaisiin opettajiin"

<https://yle.fi/uutiset/3-10362796>.

Opettajat maanittelevat lapsia uskonnon tunneille

<https://yle.fi/uutiset/3-6778392>.

Kaikki kunnat eivät noudata lakia et-opetuksessa

<https://yle.fi/uutiset/3-5375504>.

Opetusministeri sallisi kaikille elämäkatsomustiedon tunnit

<https://yle.fi/uutiset/3-5391756>.

Uskonnontunneilla käyvät kirkkoon kuulumattomatkin – "Ei haluta rikkoo vanhaa perinnettä"

<https://yle.fi/uutiset/3-7067310>.

Perustuslakivaliokunnan puheenjohtaja: Uskonnon opetusta voisi muuttaa elämäkatsomustiedon suuntaan

<https://yle.fi/uutiset/3-7678865>.

Älä opeta uskoa uskonnontunnilla!

<https://yle.fi/uutiset/3-6411316>.

MTV:n kysely: Koulujen uskonnonopetusta ei saa lopettaa

<https://www.mtvuutiset.fi/artikkeli/mtv-n-kysely-koulujen-uskonnonopetusta-ei-saa-lopettaa/1864076>.